

Managementplan
Werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid

10. Katern Kolonie VI Veenhuizen
28 oktober 2016

Inhoud

10.0	Inleiding	4
10.1	Outstanding Universal Values	6
10.1.1	Outstanding Universal Values van Veenhuizen	6
10.1.2	Integriteit en authenticiteit kolonie Veenhuizen	8
10.2	Kolonie Veenhuizen	11
10.2.1	Locatie en afbakening	11
10.2.2	Kolonie Veenhuizen: een kwalitatieve beschrijving	11
10.2.2.1	Schets op hoofdlijnen	11
10.2.2.2	Ontstaan en ontwikkeling Veenhuizen	12
10.2.2.3	Het huidige landschap	13
10.2.2.4	Veenhuizen: landschapspatroon	14
10.3	Borging in wettelijke en beleidsmatige kaders	17
10.3.1	Wettelijke en beleidsmatige kaders Veenhuizen	17
10.3.2	Rijksoverheid	17
10.3.3	Provincie Drenthe	19
10.3.4	Gemeente Noordenveld	20
10.3.5	Waterschap Noorderzijlvest	23
10.3.6	Terreinbeheerders	23
10.4	Organisatie	24
10.4.1	Eigendom en beheer	24
10.4.2	Gemeente Noordenveld als koloniemanager	24
10.4.3	Provincie Drenthe	25
10.4.4	Participatie	26
10.4.5	Klankbordgroep UNESCO Kolonie Veenhuizen	26
10.5	Omgaan met trends en ontwikkelingen	27
10.5.1	Gezamenlijk zorgen voor een adequaat management	27
10.5.1.1	Gemeenschappelijk en gedragen ambitie	27
10.5.1.2	Krachtdadige organisatie op basis van gezamenlijkheid	27
10.5.1.3	Beheer en bescherming vanuit de overheid	28
10.5.1.4	Bescherming natuurwaarden	29
10.5.1.5	Revalorisatie van landschap, natuur en bebouwing	29
10.5.2	State of Conservation	30
10.5.2.1	Lange termijn strategie	30
10.5.2.2	Managementopgave instandhouding en beheer	30
10.5.3	Factoren met impact op Veenhuizen	31
10.5.3.1	Ontwikkelingen en trends met impact op Veenhuizen	31
10.5.3.2	Klimaatverandering en milieueffecten	35
10.5.3.3	Natuurrampen, calamiteiten en risk preparedness	35
10.5.3.4	Impact van recreatie en toerisme c.q. bezoekers Veenhuizen	36

10.5.4	Financieringsbronnen	36
10.5.5	Promotie, voorlichting en educatie in Veenhuizen	38
10.6	Monitoring	39

10.0 Inleiding

Aanleiding voor het opstellen van het managementplan katern Veenhuizen is dat België en Nederland gezamenlijk hebben besloten de Koloniën van Weldadigheid bij UNESCO voor te dragen ter nominatie tot het verkrijgen van de status UNESCO werelderfgoed. Veenhuizen is één van de in totaal zeven Koloniën van Weldadigheid die in de periode 1818 tot 1825 door de Maatschappij van Weldadigheid zijn opgericht. Het opstellen van een managementplan is een verplicht onderdeel van het in te dienen nominatiedossier.

Het managementplan geeft, conform guideline 108 van de Operational guidelines van UNESCO aan hoe de wereldwijd unieke betekenis, ofwel "Outstanding Universal Value" (OUV), van de Koloniën van Weldadigheid zal worden bewaard, versterkt en/of teruggebracht, rekening houdend met de huidige toestand en de uitgangssituatie en visie op authenticiteit en integriteit. De maatregelen die worden ingezet voor het bereiken van deze doelstelling en de wijze waarop betrokken partijen, zijnde de overheden en andere bij het beheer van het erfgoed betrokken partijen, daaraan bijdragen staan centraal in dit katern. Daarbij gaat het veelal om het gestructureerd beschrijven van reeds lopende activiteiten die het beheer en de ontwikkeling van het werelderfgoed waarborgen. De Werelderfgoed status doet geen aanvullende formele claim op het beheer en onderhoud van de site, anders dan al in wet- en regelgeving en in beheer- en onderhoudsplannen is geregeld.

De gemeente Noordenveld onderkent de bijzondere waarden van Veenhuizen. In dit gebied is een combinatie van meerdere tijdslagen herkenbaar aanwezig: het landschap van vóór de Kolonie Veenhuizen, het landschappelijk patroon en restanten van de Kolonie periode door de Maatschappij van Weldadigheid en de doorontwikkeling van Veenhuizen door Justitie. Dit was voor het Rijk aanleiding om het gebied op 1 april 2008 definitief aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. Het kolonielandschap van Veenhuizen en de aanwezige landschappelijke en cultuurhistorische waarden zoals die in de te beschermen OUV zijn opgenomen worden op basis van de vigerende plannen en regels vergaand beschermd. Het gemeentelijk instrumentarium voorziet er in dat eventuele ontwikkelingen goed in lijn met de OUV kunnen worden ingepast in het landschap. De schaalgrootte van ontwikkelingen in het landschap vanuit de landbouw passen bij de verdere doorontwikkeling van de landbouwfunctie die het gebied vanuit de kolonietijd heeft doorgemaakt. In delen van het gebied is in aanvulling daarop rekening gehouden met en aandacht voor de specifieke ecologische en archeologische waarden uit de afzonderlijke tijdslagen die in dit koloniegebied aanwezig zijn. Een groot aantal gebouwen in het gebied is aangewezen als rijksmonument dan wel provinciaal monument.

Het managementplan is in de eerste plaats een zelfbindend plan voor de siteholder van het Werelderfgoed. In het katern Veenhuizen zijn vooral die activiteiten beschreven die het management van de kolonie Veenhuizen ('het koloniemanagement') aangaan. In het algemene deel van het managementplan zijn de overkoepelende zaken behandeld. Voor de 4 clusters van koloniën (Oorden & Parten, Ommerschans, Wortel & Merksplas en Veenhuizen) zijn aparte katernen opgesteld met specifieke eigenschappen, ontwikkelingen en managementmaatregelen. Dit is het katern voor kolonie VI: de Kolonie Veenhuizen.

Het managementplan heeft een looptijd van 10 jaar en wordt van kracht op de datum van het verkrijgen van de status als werelderfgoed. In de nominatiefase wordt al wel zoveel mogelijk gewerkt conform hetgeen in dit katern staat.

De kolonie Veenhuizen beslaat het gehele oorspronkelijke ontginningsgebied zoals dat bij de Maatschappij van Weldadigheid aan de orde was. Een kaart van de kolonie Veenhuizen is opgenomen in hoofdstuk 2.

10.1 Outstanding Universal Values

10.1.1 Outstanding Universal Values van Veenhuizen

De property Koloniën van Weldadigheid wordt genomineerd als "Cultural Landscape". Het betreft een transnationale, seriële nominatie. De Koloniën van Weldadigheid worden op basis van de UNESCO criteria III, V en VI genomineerd. Ieder criterium wordt nader onderbouwd aan de hand van in totaal acht hoofdkenmerken. Deze hoofdkenmerken komen terug in de comparatieve analyse en de bepaling van de attributes.

Criterium III: *To bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared*
[Het erfgoed is een uitzonderlijke, of op zijn minst exceptionele, getuigenis van een culturele traditie of een samenleving die nog voortleeft of is verdwenen]

De Koloniën van Weldadigheid zijn de getuigen van een uitzonderlijk en grootschalig, vroeg-19de-eeuws utopisch experiment in social engineering, dat tot doel had de armoede geheel te bestrijden via een systeem van landbouwnederzettingen. De zeven Koloniën demonstreren de evolutie van het systeem met vrije en onvrije koloniën en omvatten de sporen van zijn successen en mislukkingen. Het experiment is een belangrijke stap in de lange West-Europese traditie van armenzorg en onderscheidt zich door zijn grootschaligheid en de actieve rol van de Staat. Dit blijkt uit:

1. De systematische disciplinerings (arbeid, onderwijs en moraal) van arme en behoeftige burgers, georganiseerd op een nationale schaal.
2. De opbouw van zelfredzame gemeenschappen met hoogwaardige voorzieningen.
3. De opzet als 'laboratorium voor betere burgers', voor de bestaande samenleving.

Criterium V: *Be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change*
[Het erfgoed is een bijzonder voorbeeld van een traditionele menselijke bewoning, land- of zeegebruik die een cultuur (of culturen) vertegenwoordigt, of de wijze waarop de mens met zijn omgeving in interactie gaat, in het bijzonder wanneer die kwetsbaar is geworden ten gevolge van onomkeerbare veranderingen]

De Koloniën van Weldadigheid zijn een uitzonderlijke serie agrarische nederzettingen ontgonnen als "eilanden" in onherbergzaam heide- en veengebied. De orthogonale structuur en kenmerkende inrichting van het landschap weerspiegelen het karakter van vrije en onvrije koloniën. De strakke hiërarchische ordening en maatvoering, met een weloverwogen plaatsing van gebouwen en beplanting, was instrumenteel in de beoogde gedragsbeïnvloeding van de bewoners. De huidige cultuurlandschappen illustreren de omvang, de ambitie en de evolutie van dit sociale experiment. Dit blijkt uit:

4. De ontginning en inrichting van uitgestrekte gesloten agrarische nederzettingen met strakke hiërarchische ordening en maatvoering ten behoeve van een integrale oplossing van het armoedeprobleem op nationale schaal.
5. Het organisatie-model met twee types: vrije en onvrije Koloniën. Het systeem was gericht op alle doelgroepen van armen en behoeftigen, vanuit het vooruitgangsgeloof dat de armoede in al zijn verschijningsvormen was op te lossen.

6. De focus op de maximalisatie en het optimaliseren van de landbouwproductiviteit door de kolonisten.

Criterion VI: *Be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance [Het erfgoed is direct of zijdelings geassocieerd met gebeurtenissen of levende tradities, met ideeën, of geloofsopvattingen, met artistieke en literaire werken van bijzondere of universele betekenis]*

Het landelijk georganiseerde experiment van armoedebestrijding in de Koloniën van Weldadigheid wortelde als sociaal initiatief van de elite en de nationale overheid. Het combineerde traditionele christelijke waarden, zoals naastenliefde en arbeidsethos, met inzichten van de Verlichting, zoals het geloof in emancipatie, maakbaarheid, zelfredzaamheid, vrijheid van godsdienstbeleving en de verhouding tussen individuen en de Staat. Het experiment had grote invloed op het denken over volksverheffing, sociale stijging en de rol en verantwoordelijkheid van de Staat daarbij en markeert een vroege stap in de ontwikkeling van de Europese traditie van sociale maakbaarheid. Tegelijkertijd bleek de ambitie utopisch. Door de vele associatieve betekenissen kregen ze een plek in het collectieve geheugen in Nederland en Vlaanderen. Dit blijkt uit:

7. De gezamenlijke actie van burgers en staat in een innovatieve aanpak van de armoede op een nationale schaal, in een publiek-private samenwerking.
8. Het herinneringslandschap met zijn uiteenlopende en evoluerende betekenissen in het collectieve geheugen van Nederland en België.

Het landschap van de Koloniën van Weldadigheid is uniek omdat het de materiële en authentieke getuige is van de grootschalige, op de Verlichting geïnspireerde inspanning van de maatschappelijke elite op het stedelijke armoedeprobleem aan het begin van de 19e eeuw op te lossen. Het alomvattende streven naar enerzijds zelfredzaamheid en anderzijds orde en discipline door werk en scholing, komt duidelijk naar voren in het ontwerp en de samenhang van landschap en gebouwen. De inrichting van het landschap is direct verbonden met het organisatiemodel van de respectievelijke kolonie, (vrij of onvrij, met een verschillend regime). De vrije koloniën kennen een patroon van lange linten met kleine boerderijen, de onvrije een patroon met een centraal gesticht, omringd door grote boerderijen.

De kolonie Veenhuizen omvat alle 3 criteria. Veenhuizen geeft een representatieve reflectie aan een aantal sub aspecten. Onderstaand overzicht geeft in het kort de representatieve onderdelen.

III. Landschap van social engineering	1. Traditie disciplinerend: onderwijs, zorg, straf	2. Zelfredzame gemeenschappen	3. Minisamenleving voor alle gezinden
	Evolutie: Rijksinrichtingen (Metzelaar) en dienstwoningen: • Schoolgebouwen • Kazerne • Frontgebouwen Esserheem en Norgerhaven • Gestichtsgebouw Tweede Gesticht • Cellengebouw Rode Pannen • Cellengebouw, achter Rode Pannen • Werkgesticht Dienstwoningen: • Type II: tbv rijksveldwachter, schaapherder, rode pannen	Lintdorp, werkplaatsen: • Lijkenhuizen • Verenigingsgebouw annex multifunctionele accommodatie • Cluster rondom Maallust (Graandrogerij, Molenromp, graansilo, zuivelfabriek, graan- en	Kerken en begraafplaatsen: • Koepelkerk, protestants, VI-3.1.77 • Synagoge, VI-3.1.1.80 • St. Hieronymus Aemilianus kerk (katholiek) • Pastorie, variant type VII • School met de bijbel . eerder RK kerk • Begraafplaatsen

	Type IV/V: Opvoeding, Maallust, Vooruit, Huis en Haard, Controle, Helpt Elkander Type VI: Leering door Voorbeeld Type VII: Humaniteit, Geestkracht, Nauwgezetheid Directeurswoning Ruimzicht (type VII) Dienstwoningen voor koster, koetsier, geneesheer (Toewijding), apotheker (Plichtgevoel), katoenspinnerij Dienstwoning directeur Klein Soestdijk Directiehotel met conciërgewoning - Excelsior 'de Villa'	meelpakhuis) Cluster rondom het Hospitium (Hospitium, apotheek et cetera) Werkplaats De Werf (met onder meer kuiperij, smederij, houtzagerij, houtloods, elektriciteitscentrale, slachthuis) Cluster rondom Oud Bergveen (katoenspinnerij, stoomspinnerij)	
V. grootschalige ontginningslandschap	4 . Integrale oplossing armoedeprobleem	5. Organismatiemodel vrij/onvrij	6. Landbouwinnovatie
	Grootschalig landschap met centrale gestichten, Natuurlandschap: Waterwerken: sluis III, VI-3.1.15, sluis Vijfde Wijk, sluis II, klapbrug Hoeve 5, inclusief bijbehorende opstallen, aardappelschuur, Jachtweide (Derde gesticht) , VI-3.1.112 tm VI-3.1.116 Afstand tussen de wijken is 750 meter; 375 (orthogonale structuur); 25 meter (percelen, vervingkavels)	Onvrije modelinrichting met 3 gestichten	Middenhuisboerderijen: Hoeve1, Florisland, VI- Hoeve 2 en wagenloods, VI-3.1.32 tm VI-3.1.33
VI. Voorloper verzorgingsstaat	7. Sociaal initiatief maatschappelijke elite		8. Herinneringslandschap
			Gevangenismuseum, begraafplaatsen

Karakteristieken Veenhuizen in relatie tot de OUV:

Typologie: doorontwikkeling onvrije kolonie, ontginning in een (deels aanwezig gebleven) veenlandschap, grootschalige opzet die verder nergens in de koloniën voorkwam, met drie gestichten (omringd door boerderijen) en een voorzieningskern

Landschap: natuurlijk veengebied, ontginning maatschappij met landbouw en bosbouw, sterke landschappelijke, stedenbouwkundige en architectonische samenhang, merkbaar contrast tussen natuurlandschap en ontginning; voelbaar geïsoleerde ligging

Bebouwing: voornamelijk uit de eerste en derde fase: waterwerken, woningen, boerderijen, strafinrichtingen, gezondheidszorg, gestichten, penitentiaire inrichtingen, werkplaatsen, etc. Sterke architectonische samenhang behouden bij de verdere ontwikkeling – met name uit de derde fase

Herdenkingslandschap: gevangenis museum, begraafplaatsen

10.1.2 Integriteit en authenticiteit kolonie Veenhuizen

De Koloniën van Weldadigheid zijn culturele landschappen die bestaan uit ontgonnen woeste grond en die zijn uitgebouwd tot agrarische koloniën met het oog op het uitbannen van armoede door arbeid, educatie en disciplineren. Tot op de dag van vandaag zijn dat uitgangspunt en doel herkenbaar in het orthogonaal gestructureerde landschap met lanen, weiden, akkers en bossen,

en met de karakteristieke woningen, boerderijen, gestichten, inrichtingen, kerken, scholen en bedrijfsgebouwen. De koloniën zijn een levend cultuurlandschap met verschillende historische tijdlagen, waarbij de ontwikkelingen per kolonie een eigen richting kenden. Overal is nog steeds de oorspronkelijke landschappelijke ontginningsstructuur en het geheel van functies, individuele en collectieve voorzieningen te zien waarin de kolonisten leefden en werkten.

In het ontstaan en de ontwikkeling van de Koloniën van Weldadigheid zijn de volgende perioden te herkennen:

0. Voorfase: de periode vóór de komst van Maatschappij van Weldadigheid, met onbebouwde heidegrond en veen met sporadische ontginning.
1. Stichtingsfase: ontginning en inrichting door de Maatschappij van Weldadigheid (1818-1825).
2. De verdere evolutie van de Koloniën (in tijd variërend per Kolonie; globaal 1825-1859).
3. Fase van rijksinstellingen in de onvrije Koloniën, gedeeltelijke privatisering in de vrije Koloniën en schaalvergroting in alle Koloniën (in tijd variërend per Kolonie, globaal na 1859).
4. Fase van herontwikkeling en waardering voor het erfgoed (vanaf de periode 1980-1990).

Integriteit en authenticiteit van attributes kolonie Veenhuizen

Veenhuizen 'ademt' momenteel de OUV. Vrijwel overal in het gebied zijn de OUV zichtbaar en voelbaar in de structuur van het landschap, in landschapselementen, in bepaalde ruimtelijke kenmerken, in specifieke objecten en in de vormgeving en het materiaalgebruik van de gebouwen.

In het kader van de nominatie zijn de attributes beoordeeld op herkenbaarheid en authenticiteit. Daarbij komen de volgende onderdelen naar voren:

1 In de **structuur van het landschap** zijn herkenbaar:

- Hoofdwegenstructuur en laanbeplanting, met de hoofdlanen en hun karakteristieke beplanting.
- Secundaire wegenstructuur en laanbeplanting.
- Perceelsgrenzen van de landerijen
- Waterstructuur met de Kolonievvaart als hoofdafwatering en de zes parallel daarop staande wijken.

2 Als **kenmerken van het landschap** gelden:

- De grote mate van openheid op de open percelen van landerijen ten noorden van de Hoofdweg.
- De beslotenheid van de bosgebieden ten noorden en ten zuiden van de kolonie.
- Het doorzicht: wisselwerking tussen open en gesloten langs de wijken door de wisselwerking tussen bos- en weilandgebieden en het doorzicht dat de orthogonale wegen- en waterstructuur bieden.
- De maatsystematiek, waarbij de afstand tussen de wijken 750 meter is, 375 meter in de orthogonale structuur en 25 meter voor de percelen en verveningskavels.

3 Kenmerkend voor de **bebouwing** zijn:

- De vele gebouwde objecten (184 objecten in totaal) van diverse schaal en omvang en uit verschillende tijdperiodes.
- De algemene begraafplaats aan de Eikenlaan 10 en de Joodse begraafplaats aan de Kerklaan.

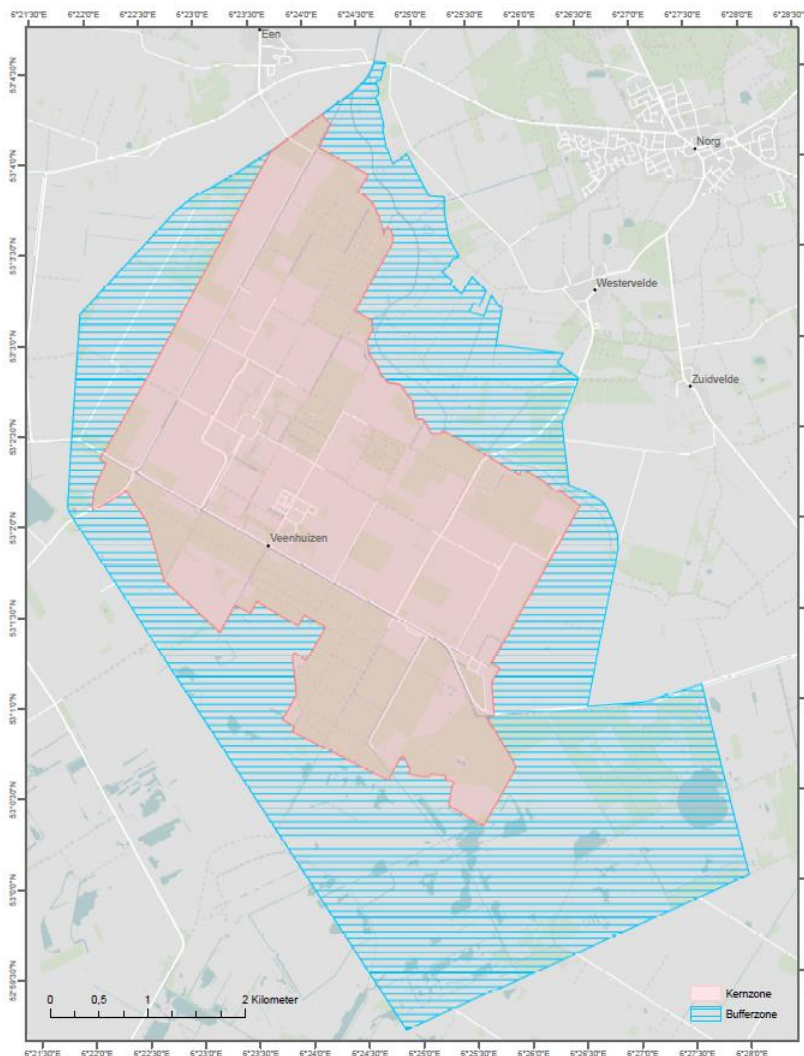
- De archeologisch waardevolle gebieden: Derde Gesticht.

4 Kenmerkend voor het **groen** zijn:

- Monumentaal groen van de beplanting rondom de drie Gestichten.
- Houtproductiebossen van Bankenbosch/Florisland en de bossen ten noorden van Veenhuizen.
- Specifieke vegetatie van het Sterrebos.

10.2 Kolonie Veenhuizen

10.2.1 Locatie en afbakening

De kolonie Veenhuizen is onderdeel van het Werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid. Daarbinnen bestaat de kolonie Veenhuizen uit de volgende onderdelen:

- Property
- Bufferzone

De property van de kolonie Veenhuizen is begrensd tot het ontginningsgebied van Veenhuizen door de Maatschappij van Weldadigheid in de aanlegfase van de Koloniën (periode 1818-1825). Deze begrenzing omvat de attributes van de site. De kolonie is gelegen in de gemeente Noordenveld. Het grootste gedeelte van de kolonie en de omliggende gebieden kent een landelijke bestemming - met name agrarisch gebruik en deels (Fochteloërveen) natuur in het zuiden - die veel aansluit bij het traditionele

landelijke landschap rondom de Koloniën. De bufferzone rond de property is gebaseerd op het gesloten/open landschap en aanwezige zichtlijnen, en heeft als doel het zicht op en vanuit de Kolonie te beschermen. De bufferzone bestaat uit een combinatie van bossen en hoogveen/beekdal ten noorden en zuiden van de property en agrarische (open) gebieden ten oosten en westen van de property.

10.2.2 Kolonie Veenhuizen: een kwalitatieve beschrijving

10.2.2.1 Schets op hoofdlijnen

Van alle Koloniën van Weldadigheid was de aanleg van Veenhuizen qua omvang het meest ambitieus. De architectonische samenhang van dit grote gebied is bij de doorontwikkeling in de derde fase versterkt.

Veenhuizen werd na 1822 in ontwikkeling gebracht door de Maatschappij van Weldadigheid als onvrije Kolonie. Er werden zowel landlopers als wezen en weduwen ondergebracht in drie carrévormige grote gestichten. In 1859 nam de Nederlandse rijksoverheid het gebied over, maar nog steeds is ook bebouwing uit de tijd van de Maatschappij van Weldadigheid terug te vinden. Gaandeweg wijzigden de doelgroepen (geen wezen en vondelingen meer) en verschoof het accent naar een strafinrichting. Na nieuwe wetgeving en de reorganisatie van het justitiewezen startte vanaf 1875 een omvangrijk bouwprogramma op de site, onder leiding van J.F. Metzelaar, de bouwmeester van Justitie, en zijn zoon W.C. Metzelaar, in de functie van ingenieur-architect der Gevangenis en Rechtsgebouwen.

Veenhuizen was een gesloten enclave, met een eigen regime en eigen regels tot in de jaren 1980. Dankzij de landbouw en de talrijke werkplaatsen functioneerde het justitiedorp tot op dat moment min of meer als een autarkische gemeenschap. Nadien trok het Rijk zich terug uit het beheer van openbare wegen, de landbouw en de woningbouw. Nog altijd exploiteert Justitie twee strafinrichtingen in het gebied: Esserheem en Norgerhaven. Grote delen van het gebied kregen andere eigenaars en nieuwe functies, maar het Rijk heeft er nog veel grond en gebouwen in bezit.

10.2.2.2 Ontstaan en ontwikkeling Veenhuizen

Het landschap circa 1800

Hoogveen en natte heide maakten van het landschap rond Veenhuizen aan het begin van de 19de eeuw een moeilijk begaanbaar en dunbevolkt gebied. Het werd door dieren als vossen, kraanvogels en adders bewoond, en door inwoners van omliggende buurschappen gebruikt om schapen te weiden, turf te steken en boekweit te verbouwen. Aan de noordwestelijke rand van het veengebied, waar het bovenloopje de Slokkert stroomt, lagen de restanten van de van oorsprong 14de-eeuwse nederzetting Veenhuizen. Aan het begin van de 19de eeuw omvatte Veenhuizen zes gebouwen voor het uitoefenen van de landbouw en een kerkhof. Rondom de hoeves lagen akkers en boomgaarden, en in het rivierdal waren hooi- en weilanden gesitueerd. Veenhuizen was via zandwegen en paden met de noordelijk nabijgelegen dorpen Norg, Westervelde en Een verbonden.

Al in de 16de en 17de eeuw werden de eerste pogingen ondernomen om het hoogveen bij Veenhuizen grootschalig te ontginnen. Overblijfselen hiervan waren in 1800 nog de haaks op de Slokkert liggende wijken, waaronder de Veenhuizerdijk en de in een natuurlijk dal aangelegde Schipsloot. Veenhuizen had oorspronkelijk een kerk en kerkhof. De kerk is, waarschijnlijk vanwege de bodemdaling en oxidatie die tijdens deze veenontginningen plaatsvonden, voor 1660 gesloopt. Het kerkhof is in de 17de eeuw verplaatst naar hoger gelegen zandgrond en heette in 1812 nog het 'Spaanse Kerkhof'.

Het landschap circa 1830

De Maatschappij van Weldadigheid kocht in 1822 de buurschap en veengronden van Veenhuizen op om er, net als bij Ommerschans, een onvrije Kolonie te stichten. Via het systeem van sloten, wijken en de Kolonievvaart werd het hoogveen in percelen ingedeeld en ontwaterd. De gevangenen maakten de landerijen geschikt voor agrarisch gebruik. Uit het hoogveen werd turf gestoken en van minder venige lagen werd de toplaag afgebrand. Op deze wijze verdween de natuurlijke bovenlaag, tot het onderliggende zand werd bereikt. De percelen werden vervolgens geploegd en geschikt gemaakt als bouwland of voor de productie van bos. Door de ontginningen daalde de bodem op sommige plekken aanzienlijk.

Rond 1850 waren binnen de orthogonale percelenstructuur de verschillende gebruiksvormen van het ontginningsproces te herkennen. Waar het ene perceel nog een natuurlijke invulling had, werd even verderop tarwe verbouwd. De wegen langs de orthogonale wijken en vaarten werden beplant met eikenbomen (*Quercus robur*). Vanuit de twintig over de kolonie verspreide boerderijen werd het agrarische toezicht geregeld. Het vervoer van goederen verliep primair via de Kolonievvaart richting de Drentse Hoofdvaart.

Hoewel de kolonie 'rationeel' over en in het veen- en heidelandschap werd gelegd, bleef de oude structuur van de buurschap Veenhuizen wel herkenbaar: de koloniale wijkstructuur sloot aan op de Schipsloot en oude ontginningsdijken; het Tweede en Derde Gesticht stonden op voormalige hoevegronden.

Het landschap circa 1900

De akkerbouw op de voedselarme grond bleek onvoldoende op te brengen en de Kolonie werd naar aanleiding van mislukte roggeoogsten en een cholera-epidemie gedwongen om het landbouwsysteem opnieuw in te richten. In 1859 nam de Staat der Nederlanden de Kolonie Veenhuizen, die inmiddels uit 10.000 inwoners bestond, over van de Maatschappij van Weldadigheid. Het bouwland werd gedeeltelijk omgezet in weiland. De grotere veestapel die hierdoor mogelijk was zorgde voor een hogere mestproductie. Het accent verschoof bovendien van de landbouw naar de productie van naald- en loofhout, zoals in de zuidelijke uitbreiding Florisland. De lanen werden behalve met eiken ook met beuken (*Fagus sylvatica*) beplant. De bestaande gestichten en voorzieningen werden door de Staat uitgebreid en vervangen door nieuwe Huizen van Bewaring.

Vanaf 1879 werd het watersysteem in verbinding gebracht met de Haulerwijk en andere Friese vaarten. Daar het meeste transport nog steeds over water plaatshad, nam het belang van de wegen toe en werd onder meer de Hoofdweg aan de Kolonievvaart verhard.

Hoewel het hoogveenlandschap rondom Veenhuizen steeds meer was opgeslokt door de naastgelegen veenontginningen van Smilde en Haulerwijk, lag Veenhuizen nog steeds als autonome en grotendeels zelfvoorzienende Kolonie in het hoogveen- en heidelandschap.

10.2.2.3 Het huidige landschap

Het merendeel van de heide en venen rondom de voormalige strafkolonie Veenhuizen is ontgonnen en is als agrarische grond in gebruik. De infrastructuur is flink uitgebreid met wegen, vaarten, wijken en sloten, en de woonkernen zijn in omvang gegroeid. Uitzondering op het maakbare landschap vormt het ten zuiden van Veenhuizen gelegen natuurgebied Fochteloërveen, waar het oorspronkelijke natte heide- en veenlandschap in stand wordt gehouden. Ook het beekdal van de Slokkert heeft zijn oorspronkelijke karakter behouden.

Binnen de structuur van de strafkolonie Veenhuizen is niet veel veranderd. De typerende eiken- en beukenaanbeplanting is nog grotendeels aanwezig. Sommige wijken zijn gedicht en de meeste percelen zijn vergroot. De agrarische invulling richt zich voornamelijk op veevoergewassen (maïs) en krijgt vorm in weides voor koeien en paarden.

Het oorspronkelijke natuurlijke landschap is binnen de Koloniegrenzen niet meer herkenbaar, maar structuren als de Oude Norgerweg en de natte heide-invulling van de noordwestelijk gelegen percelen bieden een inkijk in het landschappelijke verleden. Ook de venige en natte bodem verwijst naar het prekoloniale verleden.

10.2.2.4 *Veenhuizen: landschapspatroon*

De ontginning gebeurde volgens een rationeel patroon, kenmerkend voor veenontginningen. De basis is een recht hoofdkanaal, de Kolonievvaart, met daaraan een zestal wijken op een onderlinge afstand van 750 meter. Halverwege die afstand ligt, evenwijdig aan de wijken, een kavelsloot. Op precies 375 meter van de buitenste wijken werden de buitengrenzen van de Kolonie getrokken. Het grid met veelvouden van 375 meter vormt de basis van de landinrichting. In samenhang met de waterwegen kwam zo een rechthoekig wegenpatroon tot stand. Voor het weg- en waterverkeer werden diverse bruggen en een aantal schutsluizen aangelegd, waarvan er enkele bewaard bleven.

Veenhuizen was veel omvangrijker dan de tot dan toe aangelegde Koloniën. Op een gebied van meer dan 4000 hectare werden de drie grote gestichten elk omgeven door een achttal koloniehoeves. Langs de Kolonievvaart ontstonden de voorzieningen voor het personeel, die tot een dorp uitgroeiden. Deze typologie – een orthogonaal ingericht landschap met drie gestichten en een dorp – komt verder nergens voor.

De karakteristieke inrichting van Veenhuizen is planmatig en rationeel, met een ordenende infrastructuur, een daarvan afgeleid verkavelingspatroon en een sterke hiërarchische opzet met een grote afwisseling tussen open en besloten landschap. De aansluitende bebouwing belichaamt het principe van de 'totale institutie': het opleggen van een netwerk van gezags- en machtsverhoudingen volgens een gesloten normstelsel. Net zoals bij de andere Koloniën is er ook hier een directe relatie tussen de functie en de inrichting van het gebied. De spreiding van de gebouwen vertoont het typische patroon van centraal gelegen gestichtsgebouwen met daaromheen de collectieve landbouwgronden en hoeven die tot het gesticht behoorden. Latere invullingen conformeerden zich aan deze opzet en versterkten die. Zo maakten vader en zoon J.F. en W.C. Metzelaar handig gebruik van de aanwezige structuur en breidde W.C. Metzelaar de clustering van functies rond de gestichten en de hervormde kerk aanzienlijk uit. Hij maakte ook gebruik van de inplanting van dienstwoningen om de rechthoekige assen te versterken.

Metzelaar paste ook een ver doorgevoerde gebouwentypologie toe, met bijvoorbeeld verschillende woningtypes, elk gekoppeld aan een functieniveau: hoe belangrijker de functie, hoe groter en voorname het huis. Ambtenaren met enig aanzien kregen een huis met een naam. Die naam was moraliserend en gaf tegelijkertijd duiding bij het beroep van de bewoner: 'Geestkracht' voor de dominee, 'Waakzaamheid' voor de hoofdopzichter. Elk pand had een symmetrische opbouw: gecombineerd met de repetitie van woningen benadrukt dit de systematische opzet van Veenhuizen. Ook de erfbepaling bevestigde de hiërarchie: zo werd een bruine beuk geplant op het erf van de hoogste beambten.

De orthogonale basisstructuur en de daaraan gerelateerde blokvormige verkaveling zijn nog vrij gaaf. De oorspronkelijke maatvoering heeft de tijd doorstaan en de aanwezige laanbeplanting accentueert het ruimtelijke patroon. De waterwegen hebben hun handels- en verkeersfunctie verloren. Van de zes wijken bestaat alleen de Zesde Wijk nog geheel, en van de Vijfde Wijk het

deel tussen de Kolonievaart en het tweede gesticht, met een dwarsverbinding naar het oude industrieterrein. De overige wijken zijn grotendeels gedempt en later opnieuw open gegraven. Alleen de Tweede Wijk is nagenoeg volledig gedempt.

Het centrale deel van het gebied wordt buiten de bebouwde kernen nog steeds gekenmerkt door agrarisch grondgebruik. De grote openheid wordt hier en daar onderbroken door laanbeplanting en een bosperceel. De bospercelen liggen voornamelijk aan de noord- en zuidrand (ten zuiden van het kanaal) van het gebied, waar ze een overgang vormen met de natuurgebieden De Slokkert en Fochteloërveen. Het gaat gedeeltelijk om houtproductiebossen, gedeeltelijk om natuurlijk hoogveengebied.

De openheid van het buitengebied is gewijzigd door recente toevoegingen. Zo zijn nieuwe woonwijkjes rond de Kerklaan binnen de bestaande basisstructuur aangelegd. Daarnaast werden ook een munitiedepot en een kantoor van Defensie toegevoegd. Die zijn door boomaanplant aan het oog onttrokken, maar tasten wel de oorspronkelijke openheid van het gebied aan. Van de 24 gestichtsboerderijen zijn er nog 14 over, bijna allemaal van na 1890. Hoeve 7 en diverse bijgebouwen zijn ouder.

Veenhuizen: ensemble Eerste Gesticht - Norgerhaven

De cluster rond het verdwenen Eerste Gesticht wordt gedomineerd door de in 1884 gebouwde rijkswerkinrichting Norgerhaven (ter vervanging van Veenhuizen I) – binnen een gedeeltelijk bewaarde ringgracht – en het daarnaast gelegen nieuwe jeugddetentiecentrum. Norgerhaven is groots opgezet. De symmetrie van de gebouwen en de decoratie moesten het prestige en de macht van de staat onderstrepen. Op de plaats van het gesticht zelf zijn woningen gebouwd en Norgerhaven is in gebruik als gevangenis. Daarnaast is er een vroeger werkgesticht met twee dienstwoningen ('Rust Roest' & 'Werklust'), dat herbestemd is tot clusterkantoor van Justitie. Langs het kanaal strekt zich een lint van dienstwoningen uit met een voormalige school.

Veenhuizen: ensemble Tweede Gesticht - Esserheem

Het bijzonder uitgebreide gebouwencluster rond het voormalige Tweede Gesticht bevat naast twee gestichten ook diverse historische bedrijfs- en dienstenpanden. Uit de begintijd dateert de omgrachting van het Tweede Gesticht. Het enorme carrévormige gebouw (145 x 145 meter) uit 1823 is wegens bouwvalligheid ooit herbouwd, maar behield zijn herkenbare vorm: één bouwlaag met een dubbel zadeldak. Sinds 2005 is dit het Gevangenis­museum. De oostzijde van het carré is gesloopt. Daarnaast staat het nieuwe gestichtsgebouw uit 1895, nu de penitentiaire inrichting Esserheem, met aan de achterzijde nieuwe uitbreidingen. De façade is identiek aan die van Norgerhaven.

In dit cluster zijn er veel woningen. De beambtenwoningen beantwoorden aan een duidelijke gebouwentypologie en vormentaal. Hiermee werd de hiërarchie onderstreept tussen verpleegden en personeel, maar ook tussen hoger en lager personeel. De vele stichtende namen op de woonhuizen voor beambten ('Werk en Bid', 'Helpt Elkander'...) getuigen van het paternalistische en opvoedende karakter van de Kolonie.

In dit cluster bevinden zich ook bijzonder veel voormalige voorzieningen en productiegebouwen, een marechausseekazerne met cellenblok, een slachterij (nu toeristisch infokantoor), de zagerij,

een houtwerkplaats met houtloodsen en de oude elektriciteitscentrale – op turf gestookt – met zijn historische machinerie. Die laatste is volledig in originele staat gebracht. Aan de noordzijde van het carré van het oude Tweede Gesticht is na demping van de wijk een brede laan ontstaan, omzoomd door hoge bomen en woningen van Metzelaar, waaronder de voormalige woning van de apotheker en de geneesheer van het achterliggende hospitaal. Ze zijn herbestemd tot hotel Bitter en Zoet, en het hospitaal tot een rugkliniek. Ook nog bewaard zijn het oude leprozenhuis en een ijskoepel.

Langs de Hoofdweg liggen belangrijke nevengebouwen, zoals de achthoekige Nederlands-Hervormde kerk en de voormalige synagoge (beide uit de tijd van de Maatschappij), het directiehotel en enkele woningen en boerderijen. Verder ook de directeurswoning 'Klein Soestdijk', nu een beschutte woonvorm, en het nabijgelegen Verenigingsgebouw, nu vergaderaccommodatie. Het casco van de oorspronkelijke katholieke kerk is nog aanwezig in het beschermde rijksmonument aan de Kerklaan (de school). De drie kerken van de door de maatschappij onderscheiden kerkelijke gezindten zijn dus nog aanwezig.

Op het terrein achter dit lint ontwikkelde zich rond de voormalige korenmolen een conglomeraat van gebouwen van de zuivelfabriek en de graanmaalderij Maallust.

Op dit lint takt ook de Kerklaan aan, met in het begin de rooms-katholieke kerk en de school. In Maallust is nu een brouwerij gevestigd, in de graansilo een klimtoren. De historische zuivelfabriek is sinds 2010 een kaasmakerij.

Veenhuizen: ensemble Derde Gesticht

Langs de resten van het voormalige Derde Gesticht, gesloopt in 1925, ligt een klein, wat achteraf gelegen groepje woningen en hoeven rond de vroegere katoenspinnerij Het Stoom uit 1839, de eerste door stoomkracht aangedreven fabriek van Drenthe, nu een woning en B&B. Vlakbij zijn ook de directiewoning voor de katoenspinnerij en de boerderij Stoomhoeve. Hier bevindt zich ook de hoeve De Jachtweide uit 1723, het laatste restant van het voormalige gehucht Veenhuizen. Ze kreeg een functie als eerste hoeve van het Derde Gesticht.

Veenhuizen: losse objecten

In het buitengebied liggen verspreid nog geïsoleerde objecten. Hun ligging hangt samen met de functionele context van land- en bosbouw. Zo ligt een aantal grotere hoeves buiten de bebouwingsclusters: Hoeve 8, Hoeve 5, Hoeve 4 en de gestichtsboerderij 'Broeningerf'. Het gaat om solitaire bebouwing, op regelmatige wijze geordend in het grid. Het Sterrebos, met zijn stervormige padenpatroon, stamt uit de tijd dat er meer bosaanplant werd gedaan, door een tekort aan mankracht voor de landbouw. Vlakbij ligt ook de algemene begraafplaats – ook wel bekend onder de illustere naam 'Het Vierde Gesticht' – met verschillende delen voor dorpelingen, personeelsleden en gevangenen of verpleegden. Deze laatsten werden tot 1875 anoniem begraven. Alleen al tussen 1823 en 1875 zijn hier ruim 11.000 mensen begraven. Hervormden en katholieken werden gescheiden van elkaar begraven. Verderop liggen de restanten van de joodse begraafplaats, met slechts één overgebleven grafsteen. Vermeldenswaard zijn ook de graven van Belgische oorlogsvluchtelingen (1914-1918).

10.3 Borging in wettelijke en beleidsmatige kaders

10.3.1 Wettelijke en beleidsmatige kaders Veenhuizen

De Kolonie VI: Veenhuizen is door de verschillende Nederlandse overheden een plek gegeven in beleid en wet- en regelgeving, waarmee een juridische borging is gewaarborgd. De attributen zijn, onafhankelijk van de UNESCO werelderfgoed status, geborgd in zowel het beschermingsregime van het ruimtelijk beleid, het monumentenbeleid als in het natuurbeleid. Er is vanuit de UNESCO Werelderfgoed status geen aanleiding om aanvullende eisen te stellen aan de erfgoedwaarden van Veenhuizen.

Voor de internationale kaders die vanuit UNESCO gelden wordt verwezen naar het hoofdkatern. Hier wordt ingegaan op de wettelijke en beleidsmatige kaders, plannen en regels zoals die nationaal, provinciaal en gemeentelijk gelden voor Veenhuizen. Deze plannen kennen elk een eigen looptijd. In de toekomst zal bij het actualiseren van deze plannen en het opstellen van nieuwe plannen rekening worden gehouden met de OUV.

10.3.2 Rijksoverheid

Voor Veenhuizen geldt dat het grootste gedeelte van de kolonie (property en bufferzone) op 1 april 2008 is aangewezen als beschermd dorpsgezicht op basis van de Monumentenwet. Een gedeelte van het gebied ten zuiden van de Kolonievaart c.q. een gedeelte van het Fochtelooërveen dat in de oorspronkelijke plannen van de Maatschappij was bedoeld als onderdeel van de Kolonie Veenhuizen is in 2008 niet in het beschermd dorpsgezicht meegenomen. Deze afwijking van de begrenzing voor de nominatie wordt in de komende jaren hersteld door een aanpassing van de begrenzing van het beschermd dorpsgezicht. De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen draagt de verantwoordelijkheid om hierover een beslissing te nemen. De kolonie Veenhuizen is in het beschermd dorpsgezicht opgenomen vanwege:

- De opzet als weldadigheidskolonie en de ontwikkeling tot besloten Rijks werk- en strafinrichting;
- De daarmee samenhangende ruimtelijke inrichting van het gebied, die wordt gekenmerkt door een planmatige en streng hiërarchische ordening;
- De monumentale waarde van de gebouwen en de bijzondere samenhang tussen functie, verbouwing en verkaveling;
- De gaafheid, herkenbaarheid en zeldzaamheid van deze structuur.

In het bestemmingsplan Veenhuizen is het beschermd dorpsgezicht vertaald in een dubbelbestemming cultureel erfgoed. Daarnaast kent Veenhuizen 121 gebouwde objecten met een Rijksmonumenten status (en 13 provinciale monumenten).

Op basis van de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht en/of rijksmonument geldt dat de gemeente bij een bouw- of sloopaanvraag c.q. aanvraag voor een omgevingsvergunning een adviesaanvraag indient bij de monumentencommissie. In het beschermd dorpsgezicht gelden de hoogste welstandbepalingen conform de welstandsnota. Deze gelden dus ook voor niet als rijksmonument aangewezen bebouwing en bebouwingstructuren in de property op grond van de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht en de doorvertaling daarvan in het bestemmingsplan Veenhuizen.

In Nederland wordt momenteel de wetgeving voor ruimtelijke ordening en erfgoed vereenvoudigd en meer integraal gemaakt. De nieuwe Erfgoedwet (voorheen onder andere de Monumentenwet)

is op 1 juli 2016 van kracht geworden. Deze wet richt zich wat betreft het onroerend erfgoed op het behoud, de bescherming en het herstel van de gebouwde of aangelegde objecten (rijksmonumenten) en archeologische monumenten. In Nederland verloopt de ruimtelijke bescherming van de erfgoedwaarden tot 2019 via de Wet ruimtelijke ordening (Wro). De nieuwe Omgevingswet, die de ruimtelijke bescherming van erfgoedwaarden in de toekomst regelt, zal ingaan in 2019. De Omgevingswet biedt goede mogelijkheden de OUV in gebieden integraal te beschermen en ontwikkelingen integraal te beoordelen. De wet bevat afzonderlijke, generieke regels voor het borgen van de kwaliteiten van een werelderfgoed en biedt het Rijk de mogelijkheid instructies te geven aan andere overheden voor het borgen van de waarden van UNESCO werelderfgoederen. In samenspraak met de betrokken provincies en gemeenten zal het Rijk tot een uitwerking van deze instructiebepaling komen. Het doel hiervan is om samenhang in de beleidsdoorwerking te realiseren in alle provincies en gemeenten. Dit zal gebeuren in de vorm van een samenhangend afsprakenkader gericht op een adequate borging van de OUV van de Koloniën van Weldadigheid in alle Nederlandse gemeenten. Daarbij worden ook nadere afspraken gemaakt over de overgang van de vigerende kaders (bestemmingsplan) naar de toekomstige kaders (omgevingsplan), inclusief de periode van overgangsrecht. De insteek is dat het huidige regime van het beschermd gezicht vertrekpunt is voor de in overleg met en na instemming van de betrokken provincies en gemeenten provincie nader uit te werken instructiebepaling in het kader van de Omgevingswet

Daarnaast hebben Rijk en provincie een belangrijke rol in verband met het Natura2000 gebied Fochteloërveen. Voor het gebied is de Natuurvisie 2009 – 2029 gemaakt, waarin de relatie met het werelderfgoed van Veenhuizen nadrukkelijk wordt gelegd. Het gebied kent een hoog beschermingsregime (N2000).

Naast de Erfgoedwet en Omgevingswet verandert per 1 januari 2017 ook de wetgeving op natuurgebieden. De nieuwe Wet natuurbescherming vervangt per die datum de vigerende Natuurbeschermingswet, Flora- en Faunawet en Boswet en gaat op termijn deel uitmaken van de Omgevingswet. Vanuit deze wet wordt mede bijgedragen aan het behoud van de natuurwaarden die zijn gerelateerd aan de OUV.

Hiermee is en wordt de bescherming van erfgoed (gebouwde monumenten, archeologie, gebieden), natuur en landschap en de doorwerking daarvan in provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies, omgevingsplannen en omgevingsvergunningen in Nederland geborgd, alsmede de afstemming op de waterbeheerplannen van de waterschappen.

Het Rijk heeft van oudsher een belangrijke positie in Veenhuizen. Niet alleen het gebruik door Justitie is van essentieel belang voor het gebruik van het gebied. Ook is het Rijk in Veenhuizen op dit moment een belangrijke partij als eigenaar van veel panden, landbouwgronden en bossen. Het Rijksvastgoedbedrijf, onderdeel van DG Vastgoed en Bedrijfsvoering Rijk van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van dit vastgoed. Het streeft ernaar om dat gedeelte van dit vastgoed dat geen directe gebruiksfunctie voor Justitie en Defensie meer heeft de komende jaren te vervreemden.

Daarnaast is het gebruik door Justitie van de bestaande gevangenissen van belang voor een duurzaam voortbestaan van de structuur en gebruik van de gebouwde objecten in Veenhuizen. Justitie is momenteel de grootste werkgever in Veenhuizen. In het 'Masterplan dienst justitiële

inrichtingen 2013-2018: Nieuwbouw penitentiaire inrichting en afstoting Rijksvastgoed' schetst het rijk een beleid voor de gevangenen, met als voornemen om te onderzoeken of nieuwbouw of renovatie van de complexen Esserheem en Norgerhaven in Veenhuizen gewenst is.

10.3.3 Provincie Drenthe

De provincie Drenthe kent een *Provinciale Omgevingsvisie* (2010, herijking 2014) met daaraan gekoppeld het Cultuurhistorisch kompas (2009). Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van de kernkwaliteiten van Drenthe. Daarbij wordt onderkend dat de historische waarden van Drenthe mede bepalend zijn voor de identiteit en ruimtelijke kwaliteit van de provincie. Het Cultuurhistorisch Kompas is een inspiratie kader waaraan gemeenten en initiatiefnemers voor nieuwe ontwikkelingen geacht worden bij hun planvorming rekening mee te houden. Het Kompas ondersteunt de cultuurhistorische structuren zoals benoemd voor het werelderfgoed in Veenhuizen en stuurt concreet aan op handhaving en versterking van de hiërarchische, orthogonale opbouw en het behoud van de afwisseling tussen open gebieden en boscomplexen en de samenhang tussen de wegen, waterlopen, bebouwing, groenvoorzieningen en open ruimten. Dit geldt ook voor het ruimtelijke patroon van de drie gestichten, elk omgeven door boerderijen, en het dorpslint langs de Kolonievvaart. Daarbij wordt Veenhuizen met de hoogste provinciale beleidsinzet gevolgd, gericht op het creëren van een duurzame ruimtelijk-economische basis, met een goede balans tussen behoud en ontwikkeling. De provincie wil bij ruimtelijke ontwikkelingen vroegtijdig bij het planproces betrokken worden. Van initiatiefnemers wordt verwacht dat de cultuurhistorische samenhang als dé drager voor nieuwe plannen wordt gebruikt.

De provincie Drenthe heeft in 2009 in Veenhuizen 13 provinciale monumenten aangewezen. Voor de provinciale monumenten (gebouwen van bovenlokaal belang) geldt een vergelijkbaar beschermingsregime als voor de rijksmonumenten, waarbij voor het wijzigen van een monument in veel gevallen een omgevingsvergunning nodig is, aan te vragen bij de gemeente. Ook zijn er provinciale middelen beschikbaar voor de instandhouding en herbestemming van provinciale monumenten.

In de Cultuurnota 2017-2020 (De verbeelding van Drenthe) is aangegeven dat de provincie de komende periode extra investeert in de twee musea/bezoekerscentra in de beide Koloniën van Weldadigheid die in de provincie zijn gelegen: Frederiksoord en Veenhuizen. De musea van provinciaal belang krijgen voor de periode 2017-2020 een vast subsidiebedrag per jaar onder voorwaarde van een helder plan waarin staat wat zij specifiek in het betreffende jaar gaan doen.

De beide musea in de Koloniën krijgen in het spoor dat moet uitmonden in de definitieve verwerving van de status van UNESCO werelderfgoed een extra impuls. Beide musea werken al samen, ook met de bezoekerscentra in de andere Koloniën van Weldadigheid en vergroten daarmee de omvang van hun publiek.

Onder het hoofdstuk verbinden en vernieuwen wordt uitgebreid ingegaan op de Koloniën van Weldadigheid. De provincie Drenthe zet zich extra in voor de Koloniën van Weldadigheid en trekt het proces om in 2018 tot definitieve nominatie als transnationaal en serieel Werelderfgoed te komen. Dit houdt o.a. in het maken van een nominatiedossier en een managementplan, maar ook het blijven communiceren over het programma en onze vele partners hierbij betrekken. De provincie bereidt zich tegelijkertijd voor op de situatie na het besluit van het Werelderfgoedcomité (de nominatie staat in de zomer van 2018 op de agenda van het comité). De provincie Drenthe is

bereid dan de rol van 'siteholder', eerste aanspreekpunt, in Nederland op zich te nemen. Dit in samenspraak met een partij op provinciaal niveau in België. Het management dient op het overkoepelende niveau zorg te dragen voor goede communicatie en coördinatie tussen de koloniën. Dat betreft in ieder geval: harmonisatie van het management van de afzonderlijke koloniën, omgaan met eventuele bedreigingen voor de gebieden, communicatie en educatie, en het coördineren van de monitoring en de rapportageverplichtingen naar UNESCO.

Tenslotte is in januari 2016 door Gedeputeerde Staten van Drenthe de projectnota vastgesteld voor de *landinrichting Veenhuizen*. De landinrichting wordt uitgevoerd binnen de vigerende ruimtelijke kaders van de gemeente en de provincie en borduurt voort op de visie "Werken aan de Toekomst van Veenhuizen", vastgesteld door de Bestuurscommissie Veenhuizen in 2011. De landinrichting is gericht op de gehele kolonie Veenhuizen:

- Creëren van helderheid over eigendom, beheer en onderhoud (in de loop der jaren zijn veel onduidelijke situaties ontstaan in de overdracht van gronden).
- Verbeteren van de landbouwstructuur door grondruilingen, in principe op basis van vrijwilligheid.
- Versterken van het landschap op basis van de visie op landschap zoals die is geschetst in de visie 'Werken aan de toekomst van Veenhuizen', op basis van het gemeentelijk landschapsbeleidsplan.
- Verbeteren van de recreatieve ontsluiting in het buitengebied van Veenhuizen.

Door de koppeling met het vigerende ruimtelijk kader en het landschapsbeleidsplan van de gemeente is de OUV goed geborgd in deze landinrichting. Het kader van het landschapsbeleidsplan is daarbij leidend. Bovendien vormen de documenten 'Koersen op Kolonielandschap' en het onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen naar landschap belangrijke inspiratiebronnen voor de verdere planuitwerking. De borging is ook voorzien in de organisatie van de landinrichting waarbij de landinrichtingscommissie wordt samengesteld uit vertegenwoordigers van Rijk (Rijksvastgoedbedrijf), gemeente, waterschap, landbouw/LTO en natuurbeschermingsorganisaties.

10.3.4 Gemeente Noordenveld

Structuurvisie c.q. Omgevingsvisie

Het strategisch ruimtelijk beleidskader voor de gemeente Noordenveld is momenteel vastgelegd in de intergemeentelijke structuurvisie (IGS Leek - Roden).

In 2014 heeft de gemeenteraad van Noordenveld besloten om voor de gemeente Noordenveld als geheel één (nieuwe) omgevingsvisie op te stellen. De bedoeling is dat daarin de uitgangspunten van de Visie Werken aan de toekomst Van Veenhuizen (2013) invulling worden gegeven.

Visie Toekomst van Veenhuizen

De Visie Toekomst van Veenhuizen wil inspiratie, richting en steun geven aan partijen die zich inzetten voor behoud en de ontwikkeling van Veenhuizen. Daarbij is het uitgangspunt dat Veenhuizen niet alleen nu bekend staat als hét gevangenisdorp van Nederland, maar dat ze dat ook in de toekomst is.

De visie brengt de kansen voor Veenhuizen in beeld, doet ontwikkelvoorstellen en geeft aan op welke wijze dit ruimtelijk vertaald zou kunnen worden. De bijzondere cultuurhistorische waarde van Veenhuizen wordt omschreven als inspiratiebron voor de toekomstige economische en ruimtelijke ontwikkeling van het gebied. De visie zet in op de volgende ruimtelijke en economische ontwikkelingen, met behoud van de structuur en het karakter van Veenhuizen:

- Duurzame ontwikkeling van Veenhuizen met behoud en groei (+250) van de werkgelegenheid, met name in de sectoren justitie en zorg en ambachtelijke sectoren met productiewerk.
 - Behoud van de gevangenissen, plus de ontwikkeling van pilots voor nieuwe vormen van detentie of combinaties met andere sectoren.
 - Aantrekken van nieuwe bedrijvigheid die past bij het karakter van Veenhuizen: op nieuwe locaties of in de (te renoveren) historische bebouwing (herbestemming).
 - Ontwikkeling zorgsector: nieuwbouw luxe woonvormen voor ouderen en beschutte woonvormen voor demente ouderen en gehandicapten, vestiging klinieken voor gespecialiseerde zorg.
 - Vitalisering van het woon-, werk- en leefklimaat.
 - Versterken van toerisme en recreatie waarbij cultureel erfgoed en natuur centraal staan.
 - Verbetering, uitbreiding en afstemming van toerisme voor verschillende doelgroepen.
- Mede op basis van deze toekomstvisie werken Rijk, provincie en gemeente vanuit hun eigen verantwoordelijkheden samen in het ontwikkelbureau Veenhuizen. De gemeente ziet zichzelf als eerst verantwoordelijke om in de toekomst de ontwikkelingen in Veenhuizen te gaan coördineren.

Bestemmingsplan Veenhuizen

Vrijwel het gehele koloniegebied van Veenhuizen valt onder het vigerende Bestemmingsplan Veenhuizen (2013). Op basis van de nieuw op te stellen Omgevingsvisie Noordenveld zal ook (uiterlijk 2023) het gemeentelijk bestemmingsplan Veenhuizen worden herzien, waarbij een correctie op de begrenzing zal plaats vinden..

In het vigerende *Bestemmingsplan* is aan het besluit tot aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht invulling gegeven. Het bestemmingsplan benoemt en verankert de cultuurhistorische waarden van Veenhuizen en is een belangrijk instrument tot behoud van deze waarden. In een dubbelbestemming hebben structurerende onderdelen van het werelderfgoed een plek gekregen. De kernwaarden uit de OUV zijn verankerd in de gedetailleerde cultuurhistorische waardering (bijlage bij het bestemmingsplan) en daarmee vastgelegd in de regelingen in het bestemmingsplan. Zo zijn de hoofdstructuur en de dwarsprofielen inclusief profielen van wegen en waterlopen, en bomen in het bestemmingsplan geborgd. Ook de secundaire structuren zijn in het bestemmingsplan beschermd.

In onderstaande tabel is per onderdeel van de OUV aangegeven op welke wijze deze zijn opgenomen in het bestemmingsplan.

Onderdeel	Bescherming geregeld in Bestemmingsplan Veenhuizen
Structuur van het landschap	
Hoofdwegenstructuur en laanbeplanting	Geregeld op bestemmingsplankaart voor hoofdstructuur inclusief profielen van wegen en waterlopen, idem voor dwarsprofiel van hoofdstructuur, inclusief de bomen. Hoofdstructuur opgenomen in de bestemmingsplanvoorschriften. Op kaartbijlagen staan de profielen.
Secundaire wegenstructuur en laanbeplanting	Idem als hoofdstructuur. Bestemming weg of wegen, zonder beplanting.
Perceelsgrenzen van de landerijen	In Veenhuizen gaat het om de grachten bij de drie gestichten plus de percelen rondom het 2 ^e gesticht. Grachten rondom 3 ^e gesticht bestemd als agrarisch gebied met waarde archeologie 2 (wel als

Onderdeel	Bescherming geregeld in Bestemmingsplan Veenhuizen
	onderdeel van Landinrichtingsplan)
Locaties van de gestichtsboerderijen	De exacte locaties zijn niet expliciet beschermd, anders dan via toegewezen agrarische bouwkavels
Waterstructuur	Waterstructuur is een integraal onderdeel van de hoofd- en secundaire structuur
Kenmerken van het landschap	
Openheid	Het buitengebied is bestemd als agrarisch gebied, niet zijnde boomteelt
Beslotenheid	De afwisseling tussen agrarische, bospercelen is opgenomen in de bestemmingsplankaart
Doorzicht	Doorzicht is geborgd door de hoofdstructuur en in de profielen
Maatsystematiek	Op kaart vastgelegd in bestemmingsplan
Objecten	
Gebouwde objecten, deels rijksmonument (121), deels provinciaal monument (13)	Gebouwde objecten zijn vanuit de ruimtelijke ordening beschermd vanuit status beschermd gezicht. Rijks- en provinciale monumenten zijn krachtens de Monumentenwet beschermd. Daarnaast is in het bestemmingsplan karakteristieke bebouwing (Ka) aangeduid.
Begraafplaats	De begraafplaatsen zijn in het Bestemmingsplan opgenomen; de Joodse begraafplaats niet.
Archeologisch waardevol gebied	Onderdeel van het bestemmingsplan
Groen	
Monumentaal groen	De Overtuinen (ten zuiden van het Kanaal) zijn niet in het bestemmingsplan opgenomen (Klein Soestdijk en Maallust).
Houtproductiebossen	In eigendom en beheer van Staatsbosbeheer. Geen apart beheer regime bekend vanwege geschiedenis als productiebos.
Specifieke vegetatie/cultivars (recreatiebos)	In eigendom en/of beheer van Staatsbosbeheer. Geen apart beheer regime bekend vanwege geschiedenis als recreatiebos.

De vakgroep Handhaving van de gemeente is verantwoordelijk voor uitvoering het gemeentelijk handavingsprogramma waaronder ook de rijksmonumenten en beschermde gezichten vallen. Deze zijn in het handavingsprogramma opgenomen.

Monumentenbeleid

Er zijn geen gemeentelijke monumenten in Veenhuizen aangewezen. Verreweg de meeste monumentale objecten zijn reeds beschermd als Rijksmonument (121) of provinciaal monument (13). De gemeente is de uitvoerende overheid bij het behandelen van Omgevingsvergunning aanvragen voor de Rijks- en provinciale monumenten. Waardevolle objecten die niet onder de monumentale status vallen kennen een bescherming in het ruimtelijk spoor als onderdeel van het beschermd dorpsgezicht. Tevens is in het vigerende bestemmingsplan karakteristieke bebouwing (Ka) aangeduid.

Welstand

Het gemeentelijk welstandsbeleid geeft voor Veenhuizen aan dat er op grond van de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht voor een groot deel van het gebied een bijzonder welstandsbeleid

geldt. De nadruk ligt daarbij op de authentieke bebouwing van de maatschappij van Weldadigheid en justitie. Nieuwe ontwikkelingen dienen de bestaande kwaliteit als uitgangspunt te nemen en niet te overheersen. Het beleid in Veenhuizen is gericht op handhaving en versterking van de bestaande structuur. Streven is om bij functionele en ruimtelijke ontwikkelingen aan te sluiten op de bestaande kwaliteiten. Het beeld van de orthogonale verkaveling is in de welstandsnota geborgd en versterkt in de criteria 'de bebouwing staat in een duidelijke rooilijn' en 'de bebouwing staat evenwijdig of haaks op de weg'. Het criterium 'concentratie van gestichtsgebouwen en rond de kerk' ondersteunt de kernwaarde van de stedenbouwkundige opzet met een cluster van boerderijen rondom de gestichten en het dorpslint. Bij de eerstvolgende integrale herziening van de gemeentelijke welstandsnota (2008) zal de OUV van het Werelderfgoed worden betrokken.

Monumentale Bomenlijst

Noordenveld kent een monumentale bomenlijst gericht op het in de toekomst kunnen behouden van het bomenbestand in de gemeente. De bomen worden beschermd door ze actief te onderhouden en door bij een kapaanvraag niet zomaar een vergunning te verlenen. Een groot aantal bomen in Veenhuizen is op de lijst opgenomen. Daarmee is (een deel van) de laanbeplanting langs de in de OUV als attribute aangewezen wegenstructuur via de lijst beschermd.

10.3.5 Waterschap Noorderzijlvest

De kolonie Veenhuizen ligt in het beheersgebied van het waterschap Noorderzijlvest. Het Waterbeheerprogramma 2016-2020 bevat het beleid op hoofdlijnen van het waterschap. De concrete activiteiten worden in programma's en projecten specifiek gemaakt. Daarvan is vooralsnog geen nadere invulling verschenen. Er zijn geen specifieke aandachtspunten voor het waterbeheer voor Veenhuizen. Het Waterschap beheert de watergangen volgens vaste beheerschema's en zorgt voor het in stand houden van de watergangen die bij haar in eigendom zijn. Daarnaast stelt zij eisen aan eigenaren en gebruikers van andere watergangen met betrekking tot het lozen van water.

De waterhuishoudkundige structuur van het koloniegebied ligt wat betreft de slotstructuren en afwatering vast in de Keur en de Legger van het waterschap.

In de afgelopen jaren is een aantal waterstaatkundige werken in de Kolonievaart door het waterschap op rekening van het waterschap gerenoveerd.

10.3.6 Terreinbeheerders

De betrokken beheerders (Staatsbosbeheer, Drents Landschap en Natuurmonumenten) hebben in 2010 hun steun uitgesproken voor de nominatie van Veenhuizen als onderdeel van het Werelderfgoed. Daarnaast beheren zij de landschappen van Veenhuizen, en in het bijzonder het unieke Fochteloërveen, binnen de kaders van de Natura2000.

10.4 Organisatie

10.4.1 Eigendom en beheer

Het agrarisch gebied van Veenhuizen (circa 3.100 ha) is grotendeels in particuliere handen. De kolonie Veenhuizen telt 12 agrarische bedrijven, veelal in de melkveehouderij. Daarnaast is zo'n 100 ha (voormalig agrarisch bedrijf Justitie) momenteel in eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf. Bij Staatsbosbeheer is zo'n 1.000 ha aan productiebossen in beheer (eigendom van Rijksvastgoedbedrijf). Tenslotte is een gedeelte van de kolonie bebouwd gebied (ongeveer 600 ha) en is een gedeelte in eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf en in gebruik als Munitiedepot (Defensie).

Het eigendom van de weg- en waterstructuren en gebouwde objecten varieert. Een groot deel van de wegen is in eigendom van de gemeente Noordenveld en sociaal maatschappelijke voorzieningen zoals het sportcomplex, de begraafplaatsen en de brandweerkazerne zijn in eigendom en beheer van de gemeente. Ook heeft de gemeente recent enkele gronden aangekocht in 2009 de locatie van het voormalige Derde Gesticht met het oog op het regie houden op de locatie. Het Waterschap is eigenaar en beheerder van de Kolonievvaart en de daarbij behorende structuren zoals schutten en sluizen. De provincie Drenthe is eigenaar en beheerder van de provinciale weg N919.

Een aanzienlijk deel van de gebouwde monumenten en enkele wegen en infrastructuurle voorzieningen zijn in eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf. Het Rijksvastgoedbedrijf heeft aangegeven de komende jaren de eigendommen zonder rijkshuisvestingstaak te willen vervreemden. Uitgangspunt daarbij is dat het ensemble vanuit een goed rentmeesterschap in stand blijft. De vervreemding van rijksvastgoed geldt ook voor de panden die vrijkomen bij het alsnog sluiten van gevangeniscomplexen.

Over de wijze waarop de vervreemding van het overtollig verklaard Rijksvastgoed geregeld gaat worden zullen in de loop van 2016, 2017 met betrokken partijen afspraken worden gemaakt.

Het beheer van de verschillende structuren en objecten is de verantwoordelijkheid van de desbetreffende eigenaar. Projectmatig wordt dit ook gedaan met behulp van de inzet van vrijwilligers. Voor de recreatiebossen en productiebossen geldt dat deze in eigendom zijn van het Rijksvastgoedbedrijf en in beheer van Staatsbosbeheer.

10.4.2 Gemeente Noordenveld als koloniemanager

Naast eigenaar en beheerder is de gemeente Noordenveld bevoegd gezag en daarmee als lokale overheid verantwoordelijk voor de bescherming van de OUV via het RO instrumentarium en het monumentenbeleid. Daarnaast draagt de gemeente Noordenveld de verantwoordelijkheid als koloniemanager voor de kolonie Veenhuizen. De burgemeester is vertegenwoordigd in de stuurgroep van de Koloniën van Weldadigheid en coördinerend portefeuillehouder binnen het college van burgemeester en wethouders. De ondersteuning van het bestuur vindt plaats vanuit de gemeentelijke organisatie.

In de gemeentelijke organisatie is ook het operationele management (koloniemanagement) gevestigd. Deze heeft als taak het beheer van de kolonie Veenhuizen en het (laten) realiseren van de benodigde managementmaatregelen. De koloniemanager verricht in de nominatiefase de ondersteunende werkzaamheden in het kader van de nominatie van de Kolonie Veenhuizen als onderdeel van de werelderfgoed nominatie Koloniën van Weldadigheid en de advisering daarover

aan het gemeentebestuur. Tijdens de nominatiefase en de fase daarna is de gemeente tevens belast met de visie- en planontwikkeling, toetsing, vergunningverlening, toezicht en handhaving en de uitvoering van regelingen in het beschermd dorpsgezicht.

Na het verkrijgen van de werelderfgoed status voert de koloniemanager de regie over en draagt wat betreft de Kolonie Veenhuizen zorg voor:

- Langdurig behoud en bescherming conform het managementplan.
- Zorg voor afstemming, coördinatie, betrokkenheid en samenspel met de stakeholders, inclusief burgerparticipatie.
- Zorg voor voldoende middelen (mensen, kennis en geld) voor de uitvoering van managementmaatregelen.
- Zorg voor tijdig signaleren en onderkennen van de effecten van ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de OUV en het treffen van passende maatregelen.
- Voorbereid zijn op en om kunnen gaan met risico's en calamiteiten.
- Zorg voor een adequate informatievoorziening in het kader van monitoring en rapportage van de landen aan UNESCO.
- Uitdragen van het werelderfgoed via communicatie, educatie, kennis (onderzoek en uitwisseling), voorlichting en promotie en marketing.

De gemeente Noordenveld draagt daarnaast via de koloniemanager zorg voor een adequate inbreng in de centrale programmaorganisatie en in de werkgroepen die vanuit de programmaorganisatie worden ingesteld.

In het kader van de UNESCO nominatie is er een intern afstemmingsoverleg Veenhuizen waarin de relevante documenten in het kader van bijeenkomsten van het nominatiedossier worden gedeeld. Intentie is om dit ook na nominatie voort te zetten. Gemeenteraad en college van Noordenveld worden jaarlijks bijgepraat over de nominatie van de koloniën van Weldadigheid.

10.4.3 Provincie Drenthe

De provincie Drenthe heeft vanuit haar rol als voorlopig siteholder een dubbelpositie. De provincie is gelijktijdig een belangrijke partner voor de gemeente Noordenveld bij het behoud en de bescherming van de OUV in die gemeente. Gemeente en provincie hebben in dat kader intensieve contacten waarbij ook de ontwikkelmogelijkheden van het gebied nadrukkelijk aan de orde komen. De gemeente en de provincie vervullen ieder een eigenstandige rol en positie in het nominatie dossier en dat zal ook na nominatie zo blijven. Voor de provincie is het verkrijgen van de status van UNESCO werelderfgoed een speerpunt in het beleid. De provincie heeft aangegeven na het verkrijgen van deze status als (mede) siteholder op te willen treden en een voortrekkersrol te willen vervullen bij het behoud en de bescherming van de OUV en de uitvoering van het managementplan voor het transnationale, seriële landschap Koloniën van Weldadigheid. Daarnaast is de provincie Drenthe ook bevoegd gezag voor het provinciale beleid zoals aangegeven in hoofdstuk 3 van het hoofdkatern van dit managementplan. Daarbinnen is Gedeputeerde Staten van Drenthe opdrachtgever voor de landinrichting en heeft zij 13 provinciale monumenten in de Kolonie Veenhuizen aangewezen. De provincie Drenthe participeert daarnaast financieel in de uitvoeringskosten van de nominatie en draagt zorg voor de doorwerking in het provinciale beleid van de in 2018 mogelijk verkregen werelderfgoed status van de Koloniën van Weldadigheid.

10.4.4 Participatie

Sinds enkele jaren is in Veenhuizen een regulier informeel overleg over alle actuele zaken die in Veenhuizen spelen tussen ontwikkelingsbureau, gemeente, Rijksvastgoedbedrijf, stichting WIN (welzijnswerk) en twee lokale stichtingen:

- De Stichting Bewonersbelangen Veenhuizen vertegenwoordigt de bewoners uit het dorp en fungeert als regulier aanspreekpunt voor de gemeente Noordenveld.
- De Stichting Veenhuizen Boeit wordt gevormd door ondernemers in Veenhuizen, met het accent op toerisme en recreatie. Zij coördineert programma's en evenementen en beheert haar eigen website. Daarnaast exploiteert zij de Tourist Info Point.

In deze groep stemmen partijen plannen af en toetsen ze of er bijeenkomsten moeten komen, zodat de bewoners van Veenhuizen goed betrokken zijn bij de ontwikkelingen in hun omgeving. Daarnaast voert de gemeente jaarlijks een wijkschouw uit met WIN en bewoners op de fiets, waarin alles wordt gedeeld over zaken die beter kunnen in de openbare ruimte.

10.4.5 Klankbordgroep UNESCO Kolonie Veenhuizen

In het kader van de nominatie is een klankbordgroep ingesteld waarin eigenaren en sociaal maatschappelijke partijen deelnemen:

- Stichting Veenhuizen Boeit
- Stichting Bewonersbelangen Veenhuizen
- Natuurmonumenten
- Staatsbosbeheer
- LTO Noordenveld
- Rijksvastgoedbedrijf

Voorzitter van de klankbordgroep is de burgemeester van Noordenveld. Gedurende de nominatiefase hebben voornamelijk vier bijeenkomsten van de klankbordgroep plaatsgevonden. Deze structuur wordt gezien als tijdelijk en zal na nominatie worden overgenomen door een nieuw te vormen overleg waarvoor de gemeente Noordenveld de initiatiefnemer zal zijn.

10.5 Omgaan met trends en ontwikkelingen

10.5.1 Gezamenlijk zorgen voor een adequaat management

10.5.1.1 *Gemeenschappelijk en gedragen ambitie*

De Koloniën van Weldadigheid hechten grote waarde aan een gemeenschappelijk en gedragen beheer van het "cultural landscape". Vanaf de start van de nominatie heeft consensus in de aanpak en het betrekken van lokale en regionale partners alsmede de mensen die in het landschap wonen, werken, landbouw bedrijven en/of recreëren veel aandacht gekregen en dit wordt na de erkenning gecontinueerd. Het is de ambitie ook de geschiedenis vanaf het ontstaan van de koloniën en de wijze waarop deze zich hebben doorontwikkeld uit te dragen en voor een breed publiek bekend en toegankelijk te maken.

De koloniën zijn zich er van doordrongen dat de gezamenlijkheid van de zeven koloniën nodig is om deze geschiedenis goed voor het voetlicht te brengen en de partijen zijn bereid daarin nu en in de toekomst met elkaar in te investeren om zo dit unieke landschap, dat een bijzondere historie van Nederland en België markeert, ook voor toekomstige generaties te behouden. De lange termijn strategie voor het management van de zeven Koloniën is gericht op behoud en versterking van de OUV. In de ontwikkelingsfilosofie past een strategie waarin de cultuurhistorische samenhang van de gebieden leidend is en een inspiratiebron vormt voor een duurzame ontwikkeling van deze gebieden. Met het oog hierop is onder meer Koers op Kolonielandschap als inspiratiedocument al vroeg in het nominatieproces opgesteld. Toekomstige ontwikkelingen en trends zullen op basis van een vroegtijdige signalering waar mogelijk worden vertaald in een uniforme aanpak, rekening houdende met de onderlinge verschillen tussen de koloniën en het instrumentarium van beide landen.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- Vanuit het gemeenschappelijk belang en besef dat de koloniën in gezamenlijkheid het gehele verhaal van de historie vertellen en zichtbaar maken, spannen de partijen in iedere kolonie zich onder regie van de stuurgroep en de sitemanager in voor een adequaat beheer van het landschap en om de representatieve bebouwing en deze te onderhouden, te beschermen en waar nodig op onderdelen te revaloriseren.
- Gericht op het komen tot een uniforme aanpak van ontwikkelingen en trends komen deskundigen uit de partnerorganisaties tenminste één keer per jaar bijeen om de mogelijkheden daartoe te verkennen. Mogelijke thema's die op de agenda komen zijn de plaatsing van duurzame energievoorzieningen en historiserend bouwen

10.5.1.2 *Krachtdadige organisatie op basis van gezamenlijkheid*

De Koloniën van Weldadigheid kennen een gemeenschappelijke coördinatie en regie op het beheer van de zeven koloniën. De provincie Drenthe en het Kempens Landschap (namens de provincie Antwerpen) treden op als siteholder. Bestuurlijk is er een stuurgroep ingesteld waaronder de siteholder opereert. Een Commissie van Advies voor wetenschap, educatie en kwaliteit kan advies verlenen aan zowel de siteholder als koloniemanager. Vanuit de partijen die zitting hebben in de stuurgroep zijn menskracht en middelen vrijgemaakt voor het sitemanagement. De siteholder draagt zorg voor adequaat beheer van de Werelderfgoedsite als geheel. De siteholder zet de

activiteiten, die de kwaliteit van het werelderfgoed in stand houden en verbeteren, in gang en zorgt ook voor de communicatie, coördinatie, monitoring en periodieke rapportage. De koloniemanagers zijn verantwoordelijk voor het behoud en beheer van de property, de bufferzone, alsmede het managen van de effecten die vanuit een groter beïnvloedingsgebied mogelijk kunnen optreden. De ontwikkeling van de vier bezoekerscentra vanuit één gezamenlijk concept wordt mede vanuit private initiatieven vorm gegeven. In de Nederlandse koloniën bestaan er klankbordgroepen waarmee op structurele basis wordt overlegd en afspraken worden gemaakt over ieders betrokkenheid bij de bescherming van de OUV, de uitvoering van managementmaatregelen, het leveren van een bijdrage aan bijvoorbeeld educatie en voorlichting en het beheer van de property. De Koloniën van Weldadigheid betrekken eigenaars, gebruikers en wetenschappers bij de ontwikkeling en uitvoering van het sitemanagement en de borging van de kwaliteit van het erfgoed. Het management biedt continuïteit van de inbreng van de omgeving en van de inbreng van bijzondere expertise bij het beheer en behoud van de kwaliteit van het erfgoed.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- De gemeente en de provincie (al dan niet via delegatie) dragen zorg voor een adequate vertegenwoordiging in de stuurgroep en inbreng in het programmabureau.
- Namens de gemeente wordt één koloniemanager benoemd.

10.5.1.3 Beheer en bescherming vanuit de overheid

De borging van de OUV van de Koloniën van Weldadigheid gebeurt voor Nederland in het nationale beleid waarbij wetten en regels zijn geregeld via twee stelsels:

- Het stelsel van de ruimtelijke ordening voor planologische bescherming.
- Het stelsel van het (onroerend) erfgoedbeleid.

Daarnaast geldt dat de natuurwaarden aanvullende beschermingsregimes kennen onder meer vanuit Europese regelgeving zoals Natura 2000.

In Nederland wordt momenteel de wetgeving voor ruimtelijke ordening en erfgoed vereenvoudigd en meer integraal gemaakt. De nieuwe Erfgoedwet (voorheen onder andere de Monumentenwet) is op 1 juli 2016 van kracht geworden. Deze wet richt zich wat betreft het onroerend erfgoed op het behoud, de bescherming en het herstel van de gebouwde of aangelegde objecten (rijksmonumenten) en archeologische monumenten. In Nederland verloopt de ruimtelijke bescherming van de erfgoedwaarden tot 2019 via de Wet ruimtelijke ordening (Wro). De nieuwe Omgevingswet, die de ruimtelijke bescherming van erfgoedwaarden in de toekomst regelt, zal ingaan in 2019. Naast de Erfgoedwet en Omgevingswet verandert per 1 januari 2017 ook de wetgeving op natuurgebieden. De nieuwe Wet natuurbescherming vervangt per die datum de vigerende Natuurbeschermingswet, Flora- en Faunawet en Boswet en gaat op termijn deel uitmaken van de Omgevingswet. Vanuit deze wet wordt mede bijgedragen aan het behoud van de natuurwaarden die zijn gerelateerd aan de OUV.

Deze veranderingen in de wetgeving leiden tot veranderingen in het toekomstige instrumentarium dat in aanzet meer integraal en gebundeld van karakter wordt. Hiermee is en wordt de bescherming van erfgoed (gebouwde monumenten, archeologie, gebieden), natuur en landschap

en de doorwerking daarvan in provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies, omgevingsplannen en omgevingsvergunningen in Nederland geborgd, alsmede de afstemming op de waterbeheerplannen van de waterschappen.

Mochten niet-verwachte, grootschalige ontwikkelingen zich aandienen die mogelijk een impact hebben op de OUV van de site, dan zal hiervoor een Heritage Impact Assessment (HIA) worden uitgevoerd. De uitkomsten van de HIA worden betrokken bij de besluitvorming over de locatie en de uitvoering van de ontwikkeling.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- De koloniemanagers en sitemanager belast zijn met een vroegtijdige signalering van ontwikkelingen met een mogelijke impact op de OUV.
- De koloniemanager van Veenhuizen draagt zorg voor een goede inbreng van deskundigen bij de jaarlijkse werkbijeenkomst van deskundigen gericht op het tijdig signaleren van ontwikkelingen en trends en het komen tot uniforme maatregelen ter bescherming van de OUV op dergelijke ontwikkelingen en trends.
- De Commissie van Advies voor wetenschap, educatie en kwaliteit wordt advies gevraagd op ontwikkelingen en trends met een mogelijke impact op de OUV en waar nodig wordt nader onderzoek uitgezet (HIA).

10.5.1.4 Bescherming natuurwaarden

In de Nederlandse Koloniën behoren delen van de kern- en bufferzone tot het Natuurwerk Nederland, waardoor de natuurwaarden van deze gebieden zijn beschermd. Dit is ook van toepassing voor het Fochteloërveen, waardoor deze kolonie nadrukkelijk deel uitmaakt van een netwerk van beschermde natuurgebieden.

Managementmaatregelen

Continueren bestaand beleid

- De provincie Drenthe richt zich in haar omgevingsbeleid op het beschermen van de landschapstypologie en structuur.

10.5.1.5 Revalorisatie van landschap, natuur en bebouwing

Zowel in België als in Nederland wordt voor de koloniën vanaf het begin van de 21ste eeuw – vanuit een langetermijnvisie – grootschalig geïnvesteerd in het behoud en revalorisatie van de structuur van het landschap en de bebouwing. Hierbij wordt veel aandacht geschonken aan duurzame exploitatie en lokale bedrijvigheid, passend in de cultuurhistorische essentie van de gebieden. In de Nederlandse koloniën ligt de focus op de herbestemming van leegkomende panden vooraleer over te gaan tot restauratie. Daarbij past een herbestemming in lijn met landschappelijke structuren en de geschiedenis (landbouw(innovatie), zorg, opvang, educatie, detentie, recreatie) van de koloniën. In Veenhuizen is stevig geïnvesteerd in het beter zichtbaar en beleefbaar maken van het landschap en het vinden van een passende herbestemming van leegkomende gebouwen.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- Uitvoeren van de landinrichting Veenhuizen, binnen de kaders van de visie "Werken aan de Toekomst van Veenhuizen" en het gemeentelijk Landschapsonwikkelingsplan (LOP).

10.5.2 State of Conservation

10.5.2.1 Lange termijn strategie

De lange termijn strategie voor de Koloniën van Weldadigheid is gericht op behoud en versterking van de OUV in alle koloniën. De belangrijkste opgave is het leefbaar houden van de gebieden en het zoeken en inpassen van nieuwe economische impulsen. In de ontwikkelingsfilosofie past een strategie waarin de cultuurhistorische samenhang van de gebieden leidend en een inspiratiebron is voor een duurzame ontwikkeling, zoals Drenthe dit heeft verwoord in haar cultuurnota. Restauratie is in Veenhuizen vooralsnog niet aan de orde; herbestemming van leegkomende panden speelt een grotere rol. Daarbij past een herbestemming in lijn met landschappelijke structuren en de geschiedenis (landbouw(innovatie), zorg, opvang, educatie, detentie, recreatie) van de kolonies.

10.5.2.2 Managementopgave instandhouding en beheer

Rijk

Na verkrijging van de werelderfgoedstatus zal het Rijk de Koloniën van Weldadigheid, waaronder de kolonie Veenhuizen, als zodanig benoemen en opnemen in het Besluit Omgevingsrecht (Bor). Dit is aanvullend op de reeds bestaande beschermde status als beschermd dorpsgezicht Veenhuizen en de bescherming van individuele objecten als rijksmonument. Hiermee krijgt het Rijk een handvat om het werelderfgoed waar nodig te faciliteren bij het behouden van de status en kan indien dat onverhoopt aan de orde is het Rijk ook interveniëren op ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor deze status c.q. een onacceptabele inbreuk op de OUV inhouden.

Gemeente Noordenveld

De opgave om ruimtelijke en erfgoed visies, beleidsnota's, plannen, verordeningen en kaarten in overeenstemming met de formuleringen en criteria uit de OUV te brengen leidt niet tot wijzigingen in het vigerende beleid, regels of de door gemeente thans al gehanteerde werkwijze. Doel is er zorg voor te dragen dat de OUV, kaarten betreffende de begrenzing en de lijsten van de attributes op goede afgestemd wijze worden geïntegreerd in de vigerende sturingsinstrumenten van de gemeenten, maar zonder dat dit tot aanvullende regels en drukte voor de partners en betrokkenen leidt. Dit betreft de nog op te stellen omgevingsvisie en bestemmingsplan en kaarten. Het zijn aanpassingen die gegeven het geldende beschermingsniveau niet op stel en sprong hoeven te worden doorgevoerd maar bij herziening of actualisatie van plannen, nota's en kaarten kunnen worden doorgevoerd als een technische aanpassing.

Omdat de vigerende bescherming in de ruimtelijke plannen en het ruimtelijk en erfgoed instrumentarium nog is gebaseerd op de situatie voordat de OUV zijn benoemd ligt er voor de gemeente formeel een opgave tot actualisering. Dit is voorzien voor 2023.

In de herbestemming van gebouwen ziet de gemeente kansen om de kracht van Veenhuizen te versterken. Veenhuizen wordt gezien als hét gevangenisdorp van Nederland, nu en in de toekomst.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- Correctie door het Rijk op de begrenzing van het beschermd dorpsgezicht Veenhuizen, c.q. door middel van een instructiebepaling, op basis van de begrenzingen zoals opgenomen in het UNESCO nominatiedossier van de Koloniën van Weldadigheid.
- Na verkrijgen van de status als UNESCO Werelderfgoed deze status op rijksniveau bekrachtigen door opname van de begrenzingen van de Koloniën van Weldadigheid in het Besluit omgevingsrecht (Bor).
- Indien sprake is van renovatie: aandacht bij Rijkspartijen voor zorgvuldigheid bij de renovatie van de Rijksbezittingen Veenhuizen.
- De provincie Drenthe is bereid na het verkrijgen van de UNESCO status als werelderfgoed de rol van 'siteholder', eerste aanspreekpunt, in Nederland op zich te nemen.
- De provincie Drenthe heeft de bezoekerscentra in de Koloniën aangewezen als musea van provinciaal belang en ondersteunt deze structureel.
- Opstellen van de Omgevingsvisie Noordenveld, met daarin een belangrijke plek voor de Kolonie Veenhuizen.
- Op basis van de Omgevingsvisie Noordenveld opstellen van een nieuw bestemmingsplan met bestendiging van huidige beschermingsregime.
- In Omgevingsvisie en bestemmingsplan aanpassen van de begrenzing van de Kolonie Veenhuizen conform begrenzing nominatiedossier.

Continueren bestaand beleid

- Aandacht voor een zorgvuldige vervreemding van het overtollig gesteld Rijksvastgoed.
- Hoogste niveau welstandsbepalingen toepassen in gebied beschermd dorpsgezicht en bij rijksmonumenten.
- Gemeente is – conform status beschermd gezicht – gehouden aan het toepassen van de Wabo omgevingsvergunningsplicht voor sloop en verbouw gebouwen en objecten in het gebied van het beschermd dorpsgezicht en bouwwerken met een (rijks)monumentenstatus.
- Bestendigen van de positie van Veenhuizen als onderdeel van de kernkwaliteiten van Drenthe in Omgevingsvisie en Cultuurhistorisch Kompas.
- Gemeente is – conform status beschermd gezicht – gehouden aan het toepassen van de Wabo omgevingsvergunningsplicht voor sloop en verbouw van provinciale monumenten.
- Gemeente past de Wabo omgevingsvergunningsplicht toe voor sloop en verbouw van rijks- en provinciale monumenten.
- Uitvoering van welstandsbeleid met daarin een belangrijk plek voor de Kolonie Veenhuizen.
- Bescherming van wezenlijke beplanting conform monumentale bomenlijst.
- Het Waterschap beheert de watergangen conform hetgeen is bepaald in het beheerplan, de Keur en de Legger van het waterschap.

10.5.3 Factoren met impact op Veenhuizen

10.5.3.1 Ontwikkelingen en trends met impact op Veenhuizen

Algemeen

Hieronder zijn per thema voor Veenhuizen de ontwikkelingen en maatregelen beschreven die relevantie hebben voor de OUV. Afhankelijk van hun impact zijn managementmaatregelen geformuleerd. Ontwikkelingen die zeer indirect of zwak zijn, op zeer lange termijn spelen etc. zijn aandachtspunten bij het beheer, maar leiden niet tot specifieke managementmaatregelen. Wanneer er sprake is van potentieel relevante ontwikkelingen met betrekking tot de OUV, dan kan

de koloniemanager, via het sitemanagement, de Commissie van advies voor wetenschap, educatie en kwaliteit in stelling brengen. Deze commissie vervult een identieke rol en is uit identieke partijen samengesteld als het kwaliteitsteam dat de afgelopen jaren incidenteel voor relevante cases is ingezet voor ontwikkelingen in Veenhuizen.

Bedrijvigheid

In Veenhuizen speelt de toekomst van de gevangenissen een zeer belangrijke rol. De Rijksoverheid (Justitie) draagt de verantwoordelijkheid voor het complex Bankenbosch (als gevangenis gesloten in 2014, thans tijdelijke opvang asielzoekers), en de gevangeniscomplexen Esserheem en Norgerhaven. Een door het Rijk voorgenomen scenario is een scenario waarin Justitie zich verder terugtrekt als gebruiker. Daarnaast kunnen de OUV worden aangetast bij het aanpassen van de gebouwen (rijksmonumenten) aan nieuwe eisen aan de penitentiaire inrichtingen op eigen terrein, zoals herbouw en hoogbouw. Ook kent kolonie Veenhuizen enkele leegstaande (niet karakteristieke of monumentale) justitiële objecten, waarbij herbestemming aan de orde is. Dit is meteen een uitgelezen kans om de kracht van Veenhuizen te benutten in de revitalisering van gebouwen door een passende herbestemming en de sloop van objecten die minder goed passen binnen de kwaliteiten van het gebied.

Gedurende de jaren zijn diverse panden in Veenhuizen leeg komen te staan. Door inspanningen van Rijk, provincie en gemeente zijn geslaagde herbestemmingen gerealiseerd. Echter, er zijn nog steeds leegstaande gebouwen waarvoor nieuwe bestemmingen gevonden moeten worden. De groei van de bedrijven en/of nieuwe bedrijven in de bestaande objecten vragen soms ook om nieuwe eisen aan de bestaande bebouwing waardoor de karakteristieke onder druk kunnen komen te staan.

De opgave is om met de grootste gebruiker en werkgever van Veenhuizen – Justitie – de doelstellingen van Justitie te realiseren met het in stand houden van het gebruik van de objecten met behoud van de OUV binnen de terreinen van Justitie. Het verbreden van de economische functies door passende herbestemming is een andere opgave die aansluit bij een terugtrekkende beweging die het Rijk als eigenaar en beheerder maakt.

Daarnaast is het van belang dat de ruimtelijke kwaliteit (bijvoorbeeld bij nieuwbouw, verbouw en/of herbestemming), en daarmee ook de cultuurhistorische kwaliteiten van de objecten, wordt bewaakt door een actieve overheid. Deze is niet alleen gericht op de objecten op zich, maar zeker ook de relatie van het object in zijn omgeving.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- Opstellen gemeentelijke omgevingsvisie Noordenveld en in lijn daarmee herijking van het bestemmingsplan

Continueren bestaande beleid

- Structureel overleg Rijk – provincie – gemeente over ontwikkelingen Veenhuizen
- Toetsing van nieuwe ontwikkelingen aan het welstandsbeleid en aan de hand van Omgevingsvergunningen

Wonen

Gezien de grote hoeveelheid vrijkomend vastgoed kent Veenhuizen geen nieuwbouwpoging voor woningen. Voor specifieke doelgroepen (senioren en starters) zal eerst worden gekeken of het hergebruik en de verbouw van het bestaande vastgoed volstaat. Sommige panden moeten wel worden aangepast om aan moderne wensen van woongenot te voldoen, waardoor verbouwingen en/of vergrotingen van woningen niet zijn uitgesloten. Daarbij wordt getoetst aan het bestemmingsplan en de welstandseisen die in het gemeentelijk beleid zijn vastgelegd.

Managementmaatregelen

Continueren bestaande beleid

- Toepassen van het gemeentelijk welstandsbeleid

Veranderend agrarisch gebruik

Met de uitvoering van de landinrichting Veenhuizen vindt een herverkaveling plaats die niet zal leiden tot wensen voor een andere fysieke inrichting. De landbouwstructuur is overigens, mede dankzij de kavelstructuur uit de kolonietijd, gunstig voor een efficiënt landbouwkundig gebruik. In Veenhuizen zijn hoofdzakelijk jonge levensvatbare agrarische bedrijven gevestigd. Het risico op het leegkomen van agrarisch vastgoed is daardoor gering. Druk bestaat mogelijk op uitbreiding van de bedrijfskavels in het kader van de schaalvergroting, waarbij de bedrijven binnen daarvoor geldende maximale maten zijn gehouden. Steeds is daar maatwerk gewenst, waarbij een zorgvuldige landschappelijke inpassing uitgangspunt is.

Een andere ontwikkeling in het kader van de schaalvergroting in de landbouw is de toenemende maat van het landbouwverkeer. De machines en transporten nemen zodanige dimensies aan, dat de lokale infrastructuur daar soms niet meer op is toegesneden (kapotrijden wegprofielen). Dit kan ook conflicteren met langzaam verkeer c.q. kwetsbare verkeersdeelnemers (fietsen). Ook dit wordt opgepakt in de landinrichting Veenhuizen.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- Uitwerken en uitvoeren van de landinrichting Veenhuizen, gericht een betere verkaveling en bedrijfsvergroting en het oplossen van knelpunten, mede in het licht van toegenomen schaal en intensiteit van landbouwverkeer in relatie tot langzame en kwetsbare verkeersdeelnemers (recreatief fietsverkeer).

Continueren bestaande beleid

- Maatwerk binnen gestelde normen voor agrarische bouwkavels binnen het ruimtelijk beleid.

Infrastructuur en verkeer

De reconstructie van de provinciale weg N919 is in de afgelopen jaren uitgevoerd en afgerond. De gemeente heeft voor haar wegen geen plannen. Verkeer aantrekkende functies zoals het Gevangenismuseum hebben naar verwachting geen problemen met betrekking tot congestie, bereikbaarheid of parkeren.

In de Kolonie Veenhuizen zullen zich meerdere kleinschalige ontwikkelingen manifesteren rond de aanleg van breedbandverbindingen, beheer en onderhoud van de riolering en mobiele telefonie en data (aanleg van masten). Met name de masten en ook de kastjes ter ondersteuning van het breedbandnetwerk zullen goed ruimtelijk en landschappelijk moeten worden ingepast en bij

voorkeur zoveel als mogelijk in de kern Veenhuizen worden aangelegd. Ook de aanleg van zonnepanelen op daken of op de grond is een trend.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- In samenspraak met de andere koloniën zal worden overlegd over de wijze waarop zonnepanelen in het koloniegebied op of nabij gebouwen kunnen worden ingepast

Continueren bestaande beleid

- De gemeente heeft geen plannen om het lokale wegennet verder aan te pakken en/of te verbreden.
- Nieuwe voorzieningen voor breedband en masten voor telefonie worden ruimtelijk en landschappelijk ingepast.
-

Erfgoed en archeologie

De Kolonie Veenhuizen kent een aantal relevante archeologisch waardevolle locaties. De meest relevante is het Derde Gesticht. Er wordt gewerkt aan het beter zichtbaar maken van de contouren van het Derde Gesticht. Ook bij het Eerste Gesticht zijn gebieden aanwezig met een relatief hoge verwachtingswaarde met betrekking tot de kolonieperiode. Daarnaast zijn voornamelijk op de voormalige dekzandruggen de archeologische verwachtingen relatief hoog voor de periode voordat de kolonie Veenhuizen werd gesticht. De archeologische verwachtingskaarten zijn onderdeel van het bestemmingsplan. Daarmee wordt geregeld dat het bodemarchief niet mag worden aangetast door bijvoorbeeld graven of diepploegen.

Managementmaatregelen

Continueren bestaande beleid

- De gemeente zorgt door toepassing van het bestemmingsplan en monumentenbeleid voor een adequaat beheer het erfgoed.

Natuur en landschap

In en in de nabije omgeving van de Kolonie werken de natuurorganisaties aan een aantal relevante ontwikkelingen. Natuurmonumenten werkt aan de vernatting van het Fochteloërveen, waarmee de OUV van de Kolonie naar verwachting worden versterkt. Staatsbosbeheer heeft de laatste jaren gewerkt aan het herstel van de oorspronkelijke structuren in het Bankenbosch. Daarmee is de orthogonale structuur hersteld c.q. versterkt.

De gemeente zet in de Kolonie in op het behouden en versterken van de aanwezige landschappen en landschappelijke structuren en heeft dit vastgelegd in het Landschapsbeleidsplan. Daarmee wordt in beginsel bescherming geboden tegen ontwikkelingen met een mogelijke negatieve impact op de OUV. Bovendien worden landschappelijke structuren actief versterkt in het kader van de landinrichting (WILG).

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregelen

- Versterking van landschappelijke structuren in het kader van de landinrichting Veenhuizen.

Continueren bestaande beleid

- Het landschap is vanuit het bestemmingsplan leidend voor het mogelijk maken en inpassen van ontwikkelingen.
- Voor het gebied geldt op basis van de kapverordeningen een herplant-plicht voor de laanbeplantingen en bosgebieden.

10.5.3.2 Klimaatverandering en milieueffecten

Klimaatverandering is op lokaal/regionaal niveau nauwelijks merkbaar aanwezig. Insgelijks zijn er geen milieueffecten met een mogelijke impact op de OUV te onderkennen.

Wel treedt op lokaal niveau als gevolg van de klimaatverandering zowel verdroging als vernatting op. In het gebied vormen beide geen directe bedreiging, want de waterhuishouding in het gebied kan goed worden gereguleerd via de aanwezige waterhuishouding en het beheer van het waterschap. De regulering van de waterhuishouding in het gebied wordt nu via de waterhuishoudkundige infrastructuur, die al in de tijd van de Maatschappij van Weldadigheid is aangelegd, gereguleerd.

Een andere potentieel risico voor met name het groen en de beplanting in het gebied vormt de stijging van de gemiddelde temperatuur en verschuivingen in het karakter van de seizoenen. Op termijn kan dit leiden tot wijzigingen in het soortenbestand en de vegetatie.

De risico's van klimaatverandering voor de OUV zijn daarmee goed gereguleerd en als niet aanwezig in te schatten.

10.5.3.3 Natuurrampen, calamiteiten en risk preparedness

Een nadere analyse van mogelijke calamiteiten levert zeer beperkte risico's op voor de OUV. Overstromingen, bosbranden en andere natuurlijke calamiteiten spelen geen risicofactor in dit gedeelte van Drenthe. Door de aanwezigheid van de Munitieopslag in het noorden van de Kolonie is er wel een risico vanuit een humane component. Er is sprake van een ontploffingsgevaar voor dit onderdeel van de kolonie. De impact op de OUV bij een dergelijke serieuze explosie is echter gering omdat de landschappelijke structuren niet in de basis zullen worden aangetast (omverblazen van bomen, herplanten) en de afstand tot de gebouwde monumenten dermate groot is dat een aantasting van deze monumenten gering zal zijn.

Managementmaatregelen

Continueren bestaand beleid

- Binnen Nederland is de aanpak van natuurrampen en calamiteiten ondergebracht bij de veiligheidsregio's. Het koloniegebied vraagt op basis van de OUV niet om een bijzondere aanpak.
- De schades aan vegetatie en beplanting kunnen deels vanuit een herplantplicht worden ondervangen, met uitzondering van boomziektes die tot het uitsterven van specifieke soorten leiden.
- De schades aan gebouwen door storm, onweer en hagel kunnen veelal worden hersteld en zijn verzekerd door private partijen die eigenaar zijn van de gebouwen.

10.5.3.4 Impact van recreatie en toerisme c.q. bezoekers Veenhuizen

De verwachting is dat het verkrijgen van de status als werelderfgoed slechts in beperkte mate zal leiden tot een groei van recreatie en toerisme in het gebied. De recreatie en toerisme is met name van toepassing op het Gevangenismuseum als grote trekpleister en als kleinere locaties Maallust en het Hospitaalcomplex.

Voor het gevangenismuseum is de wens tot uitbreiding (4e vleugel) relevant en is een stijging van activiteiten en verkeersbewegingen te verwachten onder invloed van de werelderfgoed status. Het museum, de infrastructuur en de parkeervoorzieningen zijn toegesneden op een groei van het aantal bezoekers. Ook een eventuele groei in evenementen kan binnen de huidige beschikbare capaciteit worden opgevangen.

De locaties Maallust en het Hospitaalcomplex zullen bij een groei eerder aanlopen tegen hun doorgroeimogelijkheden. Dat geldt ook voor kleinschalige locaties voor Bed & Breakfast binnen bestaande bebouwing die ingrepen verlangen op het vlak van verbouw van bestaand vastgoed.

Het betreft kleinschalige recreatieve ontwikkelingen met een dusdanig beperkte schaal dat ze geen invloed hebben op OUV en ook geen impact hebben in de sfeer van verkeer aantrekkende werking. De routestructuren en parkeervoorziening worden bovendien landschappelijk goed in lijn met de erfgoedwaarden ingepast waarbij de routestructuren gebruik maken van de historische paden en structuren. Het zijn ontwikkelingen die juist bijdragen aan de bekendheid en het vergroten van de beleefbaarheid van het werelderfgoed. Wat betreft de economie van het gebied geldt dat de Werelderfgoedstatus weliswaar nieuwe economische kansen vanuit toerisme en recreatie biedt, maar dat ook deze in omvang beperkt zullen zijn.

Managementmaatregelen

Continueren bestaand beleid

- Bestaande voorzieningen bieden voldoende mogelijkheden tot het accommoderen van de groei van het aantal recreanten en toeristen zonder dat er een negatieve impact op de OUV is te verwachten.

10.5.4 Financieringsbronnen

Gemeentelijke financieringsbronnen

In de begroting van Noordenveld is een reservering opgenomen ter dekking van de proceskosten voor de nominatie van de Koloniën van Weldadigheid in 2018. Daarnaast is voorzien in ambtelijke ondersteuning inzake de nominatie, de participatie via de klankbordgroep en de inbreng in het kernteam en programmateam en voorbereiding van de stuurgroep Koloniën van Weldadigheid.

In de begroting van Noordenveld is voor de periode na 2018 nog niet voorzien in een structurele post ter dekking van de kosten voor de uitvoering van de maatregelen uit het managementplan. Er is in elk geval een budget nodig voor het dekken van de kosten van de programmaorganisatie op overstijgend niveau en voor de proceskosten voor het faciliteren van de klankbordgroep en activiteiten op het vlak van promotie, voorlichting, educatie en monitoring en onderzoek. Nadere afspraken over de verdeling van de kosten tussen de deelnemende partijen worden nog gemaakt. Daarbij geldt als vertrekpunt een bijdrage vanuit Noordenveld van 10% (€ 15.000) voor de kosten van de programmaorganisatie op het overstijgend niveau van de Koloniën van Weldadigheid.

De capaciteit die tot en met 2018 is gereserveerd voor de nominatiefase zal na nominatie worden gecontinueerd op het niveau van 300 uur voor het uitvoeren van de taken van de koloniemanager. Daarnaast is er jaarlijks een bijdrage nodig voor reguliere activiteiten van het koloniemanagement. Daarbij wordt vooralsnog uitgegaan van een begrotingslast van € 15.000 voor de kosten van Veenhuizen. Deze kosten bestaan onder meer uit bijdragen aan:

- 'vergaderkosten' voor lokale partijen, klankbordgroep
- Monitoring van ontwikkelingen in en op het werelderfgoed
- Onderzoeken van kennisvragen en het delen van kennis
- Ontvangst van delegaties
- Vergader-, reis- en verblijfskosten in het kader van de transnationale seriële site
- 'Loket' voor vragen en antwoorden
- Uitdragen van het Werelderfgoed lokaal

Voor incidentele kosten / projecten zal aanspraak worden gedaan op incidentele middelen. Wat betreft de beheerskosten voor de gemeentelijk eigendommen is het beheer en onderhoud ingekaderd in de gemeentelijke onderhoudsplannen en beheerplannen voor de openbare ruimte (wegen, bermen en groen). De kosten voor het inschakelen van de welstand- en/of monumentencommissie, ter beoordeling van onder meer plannen en aanvragen omgevingsvergunning, zitten in de reguliere bedragen voor het uitvoeren van de Wabo.

Provinciale financieringsbronnen

De overige partijen in het gebied dragen in aanzet elk de eigen kosten voor beheer en onderhoud. Dit geldt voor het Rijk, de provincie, terreinbeheerders en het waterschap.

De provincie Drenthe heeft in haar Cultuurnota voorzien in een extra impuls en investering vanuit de provincie rond de ontwikkeling van de bezoekerscentra Koloniën van Weldadigheid in Frederiksoord en Veenhuizen.

Managementmaatregelen

- De gemeenten en de provincies voorzien in de afgesproken bekostiging van de gezamenlijke organisatiekosten en de structurele kosten voor het management van het werelderfgoed op het overstijgende niveau van de zeven koloniën en voor de kolonie Veenhuizen.

Toegang tot Rijksmiddelen (VER)

Voor onderhoud rijksmonumenten kunnen particulieren subsidie aanvragen voor beheer en onderhoud (BRIM), een laagrentende lening aanvragen bij de NRF en advies inwinnen bij de monumentenwacht Drenthe. Vanuit de VER-middelen is in de nominatiefase een bijdrage verstrekt aan het project Eén geschiedenis, vijf verhalen.

Wanneer de Koloniën van Weldadigheid de status als UNESCO werelderfgoed hebben verkregen zal het Rijk deze overnemen in het Besluit op de ruimtelijk ordening (Bor). In aanzet komt een werelderfgoed binnen Nederland daarna in aanmerking voor VER middelen, maar een garantie daarop is er niet.

Financieringsbronnen overige partijen

De overige partijen in het gebied dragen in aanzet elk de eigen kosten voor beheer en onderhoud. Dit voor de Waterschappen wat betreft de waterhuishouding en voor Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer voor het beheer en onderhoud van de terreinen en attributes die zij in bezit hebben.

Managementmaatregelen

Nieuwe maatregel

- De gemeente en de provincie voorzien in de afgesproken bekostiging van de gezamenlijke organisatiekosten en de structurele kosten voor het management van het werelderfgoed op het overstijgende niveau van de zeven koloniën en voor de kolonie Veenhuizen.

10.5.5 Promotie, voorlichting en educatie in Veenhuizen

Promotie

Om niet alleen Veenhuizen, maar ook de Koloniën van Weldadigheid op de kaart te zetten worden er diverse promotionele activiteiten (folders, website, routebeschrijvingen etc.) ingezet. Hiervoor moet de huisstijl doorontwikkeld worden. De huisstijl wordt doorgevoerd in welkomstborden, banken, informatieborden, hekwerken en paaltjes. De promotie is met name de verantwoordelijkheid van lokale ondernemers. De gemeente draagt daaraan bij voor zover dat binnen haar rol en mogelijkheden past, waarbij ze hecht aan een goede samenwerking tussen de lokale ondernemers op het vlak van promotie.

Voorlichting en communicatie

Informatie over Veenhuizen maakt onderdeel uit van de website Koloniën van Weldadigheid en is te vinden op website van de gemeente.

Het Nationaal gevangenis­museum participeert in het project 'Eén geschiedenis en vijf verhalen', dat onder meer is gericht op het realiseren van bezoekerscentra in vier koloniën. De realisatie van bezoekerscentra wordt aldus gezamenlijk opgepakt. Het streven is in de bezoekerscentra zo gelijklo­dend mogelijk informatie te verstrekken over alle koloniën.

Educatie

De historische waarde van de Koloniën van Weldadigheid worden naar een breed publiek uitgedragen door middel van publicaties, faciliteiten voor gedenken en familieonderzoek, evenementen en exposities. In de voorbereiding van de nominatie is in 2015 een samenwerking georganiseerd rond de publieksvoorlichting over de koloniën. Hierdoor is er reeds vergaande samenwerking ontstaan tussen De Maatschappij van Weldadigheid (Frederiksoord), het Nationaal Gevangenis­museum (Veenhuizen), Kempens Landschap (Wortel en Merksplas) en de Vereniging de Ommerschans (Ommerschans). Deze vier partijen richten in bestaande of nieuwe voorzieningen bezoekerscentra in en vervaardigen daarvoor materiaal. De bezoekerscentra zetten diverse middelen in voor het vervullen van hun functie in de vorm van printmedia, audiovisuele middelen, tentoonstellingen en evenementen.

10.6 Monitoring

Het onderwerp monitoring is uitgewerkt in het hoofdkatern. In dit katern wordt daarom volstaan met de opmerking dat via de koloniemanager erin wordt voorzien dat de gegevens voor de monitoring Veenhuizen na het verkrijgen van de UNESCO werelderfgoedstatus worden aangeleverd. De koloniemanager maakt daarover afspraken met de partijen in Veenhuizen over de aanlevering van de benodigde informatie en zet waar nodig onderzoek uit.